

WYZWANIA EKONOMICZNE DLA EUROPY ŚRODKOWO- WSCHODNIEJ

**RAPORT SZKOŁY
GŁÓWNEJ HANDLOWEJ
W WARSZAWIE**

ISSN 1644-2237

SGH

RAPORT SGH:

Gospodarka, Biznes, Rozwój
niskoemisyjny, Demografia,
System podatkowy,
Wyzwania społeczne

**XXVIII FORUM
EKONOMICZNE**

4–6 września 2018 r.
Krynica

SGH

SGH KSZTAŁTUJE LIDERÓW

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie to innowacyjna uczelnia ekonomiczna, rozwijająca twórczy potencjał intelektualny i kształcąca liderów w odpowiedzi na wyzwania przyszłości. Jest znaczącym na świecie ośrodkiem badań naukowych, nowych idei i inicjatyw kreowanych przez wspólnotę akademicką, absolwentów, a także przedstawicieli biznesu, organizacji społecznych i administracji publicznej. SGH, będąc niezależną i wrażliwą społecznie uczelnią, kształtuje obywatelskie oraz etyczne postawy przez swoją działalność dydaktyczną, badawczą i opiniotwórczą.

SGH jest jedną z najściślej współpracujących z biznesem uczelni w Polsce. Od początku lat 90. pracujemy razem, bo dobre kształcenie na kierunkach ekonomicznych, oprócz przekazywania aktualnej wiedzy, musi się opierać na zastosowaniach: praktyce gospodarczej i publicznej. Przedsiębiorcy, akademicy i studenci osiągają wspólne korzyści z kształtowania najbardziej kompetentnych osób do samodzielnej i zespołowej aktywności zawodowej.

Uczelnia – jako wiodący ośrodek kompetencji z zakresu ekonomii, analizy danych i prawa gospodarczego – realizuje badania i opracowuje ekspertyzy na zamówienie przedsiębiorstw, instytucji publicznych i jednostek samorządu terytorialnego.

www.sgh.waw.pl

INSTYTUT WSCHODNI

FORUM EKONOMICZNE W KRYNICY

Instytut Wschodni (pełna nazwa Fundacja Instytut Studiów Wschodnich) jest niezależną pozarządową organizacją, której główną misją jest wzmacnianie dialogu między państwami Europy.

Głównym przedsięwzięciem Instytutu jest organizowane od lat 90. **Forum Ekonomiczne w Krynicy**, które stanowi platformę bezstronnej debaty poświęconej najważniejszym zagadnieniom politycznym, gospodarczym, kulturalnym i społecznym.

Forum Ekonomiczne w ciągu ostatniego ćwierćwiecza stało się jednym z największych, kompleksowych i prestiżowych wydarzeń gospodarczych w Europie Środkowo-Wschodniej.

Co roku Forum Ekonomiczne gości wysokiej rangi przedstawicieli sceny politycznej i gospodarczej, ekspertów, przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz mediów z Europy Środkowo-Wschodniej, Europy Zachodniej, Azji i USA.

W 2017 roku w Forum wzięło udział prawie 4000 gości z 60 krajów świata.

Instytut organizuje również inne przedsięwzięcia, m.in. :

- Europejski Kongres Samorządów,
- Forum Europa – Ukraina,
- Forum Przemysłowe,
- Forum Inwestycyjne.

www.forum-ekonomiczne.pl

Wyzwania ekonomiczne dla Europy Środkowo- -Wschodniej

DR HAB. MAREK ROCKI, PROF. SGH
REKTOR SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE

Niniejsza publikacja przedstawia wnioski oraz wybrane fragmenty z raportu ekspertów Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie pt. *Wyzwania ekonomiczne dla Europy Środkowo-Wschodniej*, przygotowanego specjalnie na XXVIII Forum Ekonomiczne w Krynicy.

SGH ma wieloletnie doświadczenie w tworzeniu ekspertyz, analiz ekonomicznych i prawnych na potrzeby sektora prywatnego, instytucji publicznych, jednostek samorządu terytorialnego. Dostarczamy dane i ich interpretacje przedsiębiorstwom, decydentom oraz mediom. Część naszych działań, takich jak regularne badania koniunktury, jest skierowana zarówno do specjalistów, jak i do szerokiej opinii publicznej.

Polska wraz z dużą częścią państw regionu ma za sobą bezprecedensowy w nowożytnych czasach okres ponad 20 lat rozwoju. Nie powinniśmy jednak popadać w samozadowolenie: w wielu obszarach mamy jeszcze bardzo dużo do zrobienia, a sytuacja w bliższym i dalszym otoczeniu stała się niestabilna. Dlatego w tej pierwszej edycji ukazujemy część wyzwań społeczno-gospodarczych stojących przed Polską i innymi krajami Europy Środkowo-Wschodniej.

Raport SGH został podzielony na sześć obszarów tematycznych. Pierwszy dotyczy gospodarczych uwarunkowań rozwoju krajów regionu z perspektywy m.in.: analizy zmian koniunktury, realnego efektywnego kursu walutowego, kosztów transakcyjnych, polityki makroostrożnościowej, kartelizacji rynków czy innowacyjności.

Drugi obszar analizowany w Raporcie SGH dotyczy kwestii biznesowych – w szczególności perspektywy inwestora oraz warunków do prowadzenia biznesu. Analizujemy również system wsparcia start-upów oraz dwa szczególnie istotne segmenty, jakimi są rolnictwo oraz system transportowy.

Trzeci obszar to strategie niskoemisyjnego rozwoju w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i ich implikacje. W kolejnym rozdziale zajmujemy się zmianami demograficznymi w szczególności w kontekście rynku pracy i opieki społecznej oraz reformy systemów emerytalnych.

Piąty obszar dotyczy wyzwań związanych z uszczelnieniem systemów podatkowych. Analizujemy w nim możliwości uszczelnienia systemu podatkowego – jako priorytetu sprawnego państwa – a także przybliżamy tematykę nieściągalności VAT-u w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Wreszcie ostatnią część opracowania poświęcamy na wyzwania społeczne, głównie związane z sytuacją gospodarstw domowych.

Mam nadzieję, że nasz Raport przyniesie odpowiedzi na wiele nurtujących Państwa pytań albo przynajmniej stanie się przyczynkiem do postawienia nowych.

Pełny tekst Raportu SGH jest dostępny na stronie www.sgh.waw.pl/krynica2018

KOMITET REDAKCYJNY RAPORTU SGH

WYZWANIA EKONOMICZNE DLA EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Pełna wersja Raportu SGH
dostępna na stronie:
www.sgh.waw.pl/krynica2018

HANNA GODLEWSKA-MAJKOWSKA jest profesorem nauk ekonomicznych, kierownikiem Zakładu Otoczenia Biznesu w Instytucie Przedsiębiorstwa w Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie, profesorem zwyczajnym w Instytucie Przedsiębiorstwa SGH. Obecnie pełni funkcję prorektora ds. Współpracy z Otoczeniem w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie.

PIOTR WACHOWIAK jest doktorem habilitowanym, profesorem nadzwyczajnym Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz dyrektorem Instytutu Zarządzania SGH. Obecnie pełni funkcję prorektora ds. Nauki i Zarządzania w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie.

MARIUSZ STROJNY jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Instytucie Zarządzania Wartością oraz pełnomocnikiem Rektora ds. Transferu Technologii w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Jest także Partnerem w Kancelarii Patentowej Kluczeńska-Strojny. REDAKTOR NAUKOWY RAPORTU SGH

BARTOSZ MAJEWSKI jest dyrektorem Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie oraz współpracownikiem Instytutu Zarządzania SGH.

Wydruk Raportu został sfinansowany dzięki firmie audytorsko-doradczej KPMG w Polsce

gazetaSGH

PISMO SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE
Wydanie specjalne 2018 (344), ISSN 1644-2237

WYDAWCA

Szkoła Główna Handlowa
w Warszawie

ADRES REDAKCJI

Gazeta SGH
Szkoła Główna Handlowa
w Warszawie
al. Niepodległości 162
02-554 Warszawa
e-mail: gazeta@sgh.waw.pl
www.sgh.waw.pl/gazeta

REDAKTOR NACZELNY

Jan Andrzej Nicał

REDAKTOR NAUKOWY RAPORTU SGH

Mariusz Strojny

KOMITET REDAKCYJNY RAPORTU SGH

Hanna Godlewska-Majkowska
Piotr Wachowiak
Mariusz Strojny
Bartosz Majewski

WSPÓŁPRACA WYDAWNICZA

Piotr Karwowski
Anna Matysiak-Kolasa
Andrzej Jaszczyk

KOREKTA

Anna Matysiak-Kolasa
(język polski)
Agnieszka Mikołajewska
(język angielski)

TŁUMACZENIE

Beata Majczak

PROJEKT GRAFICZNY I SKŁAD

RZECZY OBRAZOWE

FOTO

iStockphoto LP (okładka),
Archiwum SGH

DRUK I OPRAWA

Drukarnia „REMI-B”
Krzysztof Boiński, Adam Krokowski
Spółka Jawna

© Szkoła Główna Handlowa
w Warszawie, Warszawa 2018

Publikacja dostępna na:
www.sgh.waw.pl/krynica2018

Publikacja została przygotowana z okazji Forum Ekonomicznego 2018 przy wsparciu finansowym firmy audytorsko-doradczej KPMG, partnera XXVIII Forum Ekonomicznego w Krynicy.

Dziękujemy wszystkim osobom zaangażowanym w przygotowanie Raportu SGH pt. Wyzwania ekonomiczne Europy Środkowo-Wschodniej oraz numeru specjalnego „Gazety SGH”. Szczególne podziękowania kierujemy do autorów artykułów oraz pracowników Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii SGH, Oficyny Wydawniczej SGH, Działu Promocji i Rekrutacji SGH oraz Redakcji „Gazety SGH”, którzy przyczynili się do wydania tych publikacji.

GOSPODARKA

str. 5

UWARUNKOWANIA GOSPODARCZE ROZWOJU KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

- Pojawiające się oznaki załamania się konsumpcji wraz ze spadkiem aktywności produkcyjnej, którym towarzyszą pogarszające się nastroje, zwłaszcza przedsiębiorców, wskazują na nadchodzącą kolejną recesję w Unii Europejskiej oraz w Europie Środkowo-Wschodniej (EŚW).
- Nakłady na badania i rozwój (B+R) krajów Europy Środkowo-Wschodniej znajdują się znacznie poniżej zakładanych wartości docelowych, wyznaczonych w strategii rozwojowej „Europa 2020”.
- Kraje Europy Środkowo-Wschodniej (oprócz Estonii) w punkcie startu były poniżej celu, wyznaczonego przez Unię Europejską na rok 2020, w zakresie odsetka osób z młodego pokolenia posiadających wyższe wykształcenie i wszystkie osiągnęły istotny przyrost wskaźnika udziału osób z wyższym wykształceniem.
- Powstały w Polsce i w pozostałych 11 krajach Europy Środkowo-Wschodniej model kapitalizmu cechuje daleko idąca niespójność instytucjonalna. Niespójność ta uzasadnia propozycję terminologiczną określania go kapitalizmem patchworkowym.

- Polska na tle Unii Europejskiej charakteryzuje się względnie niskimi wskaźnikami koncentracji sektora bankowego.
- Zaawansowana analiza ekonomiczna pozwala na identyfikację rynków, na których mogą funkcjonować kartele, a także umożliwia wytypowanie przedsiębiorstw podejrzanych o uczestnictwo w zwmach.
- Polska jest jedynym krajem w Europie Środkowo-Wschodniej, w którym w latach 2000–2017 realny efektywny kurs walutowy (REKW) obniżył się wyłącznie z powodu oddziaływania kanału kosztów pracy, a więc wolniejszego wzrostu jednostkowych kosztów pracy (JKP) w kraju niż za granicą.
- Kraje postsocjalistyczne będące członkami Unii Europejskiej wykazywały bardzo szybki wzrost poziomu kosztów transakcyjnych, doganiając lub nawet przeganiając kraje zaawansowanego kapitalizmu.
- Koszty transakcyjne ogółem w Polsce wzrosły bardzo gwałtownie (z 45% do 68%) między 1996 r. a 2002 r., natomiast w ostatnim okresie wykazywały tendencję malejącą, z wyjątkiem krótkiego okresu stabilizacji/niewielkiego wzrostu w latach 2006, 2008 i 2014.

BIZNES

str. 13

PERSPEKTYWA INWESTORA A WARUNKI DO PROWADZENIA BIZNESU W WYBRANYCH SEKTORACH W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

- Spośród regionów Europy Środkowo-Wschodniej jedynie w przybliżeniu co piąty otrzymał ponadprzeciętną ocenę potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej. Spośród regionów Europy Środkowo-Wschodniej w latach 2007–2016 najlepiej rozwijały się jednostki terytorialne z Litwy, Polski (województwa dolnośląskie, małopolskie oraz wielkopolskie) i ze Słowacji (Západné Slovensko, Stredné Slovensko, Východné Slovensko).
- W kolejnych latach widać wpływ inwestycji i ponadprzeciętnego rozwoju regionu Europy Środkowo-Wschodniej względem krajów dawnej Unii Europejskiej. Trzy lata później ocenę potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej poprawiło 21 regionów, a w następnych trzech latach – kolejne 14.
- Stworzenie skutecznych systemów wsparcia start-upów to obecnie już nie tylko dodatek do działań polityki ekonomicznej kraju, ale jeden z jej kluczowych elementów, służących napędzeniu innowacyjności i poziomu przedsiębiorczości w gospodarce.
- Wśród analizowanych krajów Europy Środkowo-Wschodniej są tylko dwa, które nie oferują żadnych ulg podatkowych na wydatki na B+R: Estonia i Ukraina. Estonia

zapewnia jednak zwolnienie z podatku CIT dla wszystkich zatrzymanych i reinwestowanych zysków. Estońskie firmy, które inwestują dużo środków finansowych w rozwój, nie muszą płacić podatku dochodowego.

- Europejski model rolnictwa może nie przetrwać w erze globalizującej się gospodarki – a przynajmniej w dotychczasowym wariantcie.
- Globalizacja bez określonych działań politycznych i ekonomicznych może doprowadzić do degeneracji europejskiego modelu rolnictwa i w efekcie jego odrzucenia lub zaniku, a więc do marginalizacji rolnictwa krajów Unii Europejskiej.
- W latach 1990–2015 sieć autostrad w dziewięciu krajach Europy Środkowo-Wschodniej zwiększyła się ponad trzykrotnie, z 1888 km w 1990 r. do 6618 km w 2015 r.
- Polska od 2005 r. wybudowała ponad 1000 km nowych autostrad i w 2015 r. posiadała 1559 km sieci dróg o najwyższym standardzie – prawie siedem razy więcej niż w 1990 r. Do 2030 r. w Europie Środkowo-Wschodniej nie należy się jednak spodziewać zaspokojenia wszystkich potrzeb w zakresie rozwoju dróg o podwyższonej kategorii. Strategicznym zadaniem w krajach Europy Środkowo-Wschodniej jest wzmocnienie roli transportu multimodalnego w systemach krajowych, a w rezultacie w systemie transportowym całego regionu.

ROZWÓJ NISKOEMISYJNY

str. 17

STRATEGIE NISKOEMISYJNEGO ROZWOJU W KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

- Strategicznym zadaniem w krajach Europy Środkowo-Wschodniej jest wzmocnienie roli transportu multimodalnego w systemach krajowych, a w rezultacie w systemie transportowym całego regionu.
- Liderem w Europie Środkowo-Wschodniej w realizacji celów klimatycznych i energetycznych, określonych na 2020 r., jest Estonia, która w 2016 r. osiągnęła założone

na 2020 r. cele dotyczące ograniczania konsumpcji energii, jak również zwiększania udziału OZE w zużywanej energii.

- Dla państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej zaplanowany unijny cel redukcji emisji gazów cieplarnianych może być trudny do osiągnięcia.
- Większym wyzwaniem dla państw regionu jest zmniejszenie ilości zużywanej energii niż zwiększenie konsumpcji OZE. Konsumpcję energii finalnej poza Estonią stopniowo również ograniczają: Chorwacja, Słowenia, Litwa, Łotwa i Czechy.

DEMOGRAFIA

str. 20

ZMIANY DEMOGRAFICZNE I ICH IMPLIKACJE DLA EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

- W latach 2018–2040 potencjalna podaż pracy w większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej będzie się kurczyła przeciętnie rocznie o 0,5–1%.
- W związku ze spadającą podażą pracy przeciętne tempo wzrostu gospodarczego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej spadnie z 2–4% obserwowanych od początku XXI wieku do 1,5–3% przewidywanych na lata 2018–2040.
- Ludność Europy nie tylko jest i pozostanie najstarsza w skali globu, lecz także Europa jest jedynym kontynentem doświadczającym spadku liczby osób w wieku produkcyjnym.
- Niedostatek rozwoju usług opiekuńczych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej jest barierą wzrostu gospodarczego, nie pozwala bowiem na efektywniejsze wykorzystanie malejących potencjalnych zasobów pracy.

- Starzenie się ludności wymusza zmiany systemów emerytalnych, aby utrzymać ich stabilność i adekwatność. W ostatnich latach praktycznie w każdym z krajów Europy Środkowo-Wschodniej zostały dokonane modyfikacje systemów emerytalnych.
- Jednym z ważnych osiągnięć niemal wszystkich krajów regionu jest podniesienie i wyrównanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn, co stanowiło istotne wyzwanie polityczne. Polska i Rumunia nadal przed nim stoją.
- Największym wyzwaniem, przed którym stoją kraje Europy Środkowo-Wschodniej, jest trwałe zwiększenie współczynnika aktywności zawodowej ludności.
- Reformom systemu zabezpieczenia społecznego powinny towarzyszyć reformy systemu instytucjonalnego rynku pracy, których celem będzie wzmocnienie bodźców skłaniających pracodawców do zwiększenia popytu na pracę przy jednoczesnych zmianach zwiększających elastyczność kodeksu pracy i ograniczających emigrację zarobkową.

SYSTEM PODATKOWY

str. 25

WYZWANIA ZWIĄZANE Z USZCZELNIENIEM SYSTEMÓW PODATKOWYCH W KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

- Wprowadzone w Polsce nowe rozwiązania prawne dotyczące przeciwdziałania międzynarodowemu unikaniu opodatkowania mogą okazać się nieskuteczne.
- Pożądane są rozwiązania, które z jednej strony będą skuteczne w stosunku do podmiotów stosujących agresywną optymalizację podatkową, a z drugiej – będą uwzględniały dobro przedsiębiorców chcących prowadzić działalność w „przyjaznym” środowisku regulacyjnym.

- W zdecydowanej większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej ściegłość podatku VAT była poniżej średniej unijnej, a dochody z VAT-u, jako głównego źródła dochodów podatkowych, były niestabilne.
- Wprowadzaniu specjalnych mechanizmów, obowiązków raportowania, środków informatycznych czy zwiększaniu świadomości towarzyszy poprawa ściegłości VAT-u, o czym świadczy przykład krajów Grupy Wyszehradzkiej.

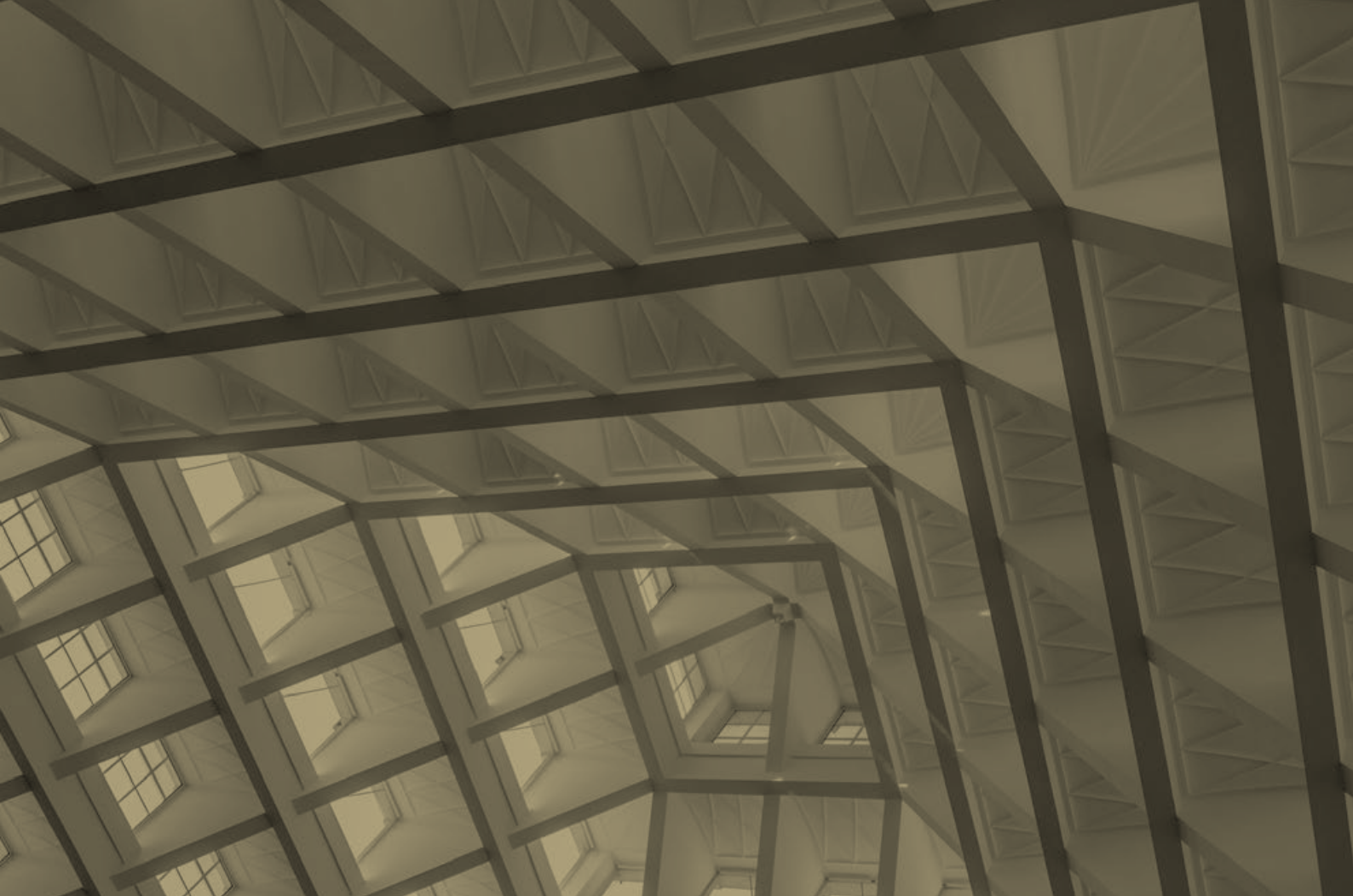
WYZWANIA SPOŁECZNE

str. 29

WYZWANIA SPOŁECZNE STOJĄCE PRZED KRAJAMI EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

- Niemal wszystkie kraje Europy Środkowo-Wschodniej wykazują jeden specyficzny model kapitalizmu mieszkaniowego, inny niż te występujące w Europie Zachodniej czy Europie Południowej. Model ten charakteryzuje się przede wszystkim niskim poziomem utowarowienia mieszkań, tj. mieszkańcy krajów ESW-11 traktują domy jako dobra rodzinne, a nie towary czy aktywa finansowe.
- W Europie Środkowo-Wschodniej praktycznie nie istnieje rynek odwróconych hipotek lub kredytów konsumpcyjnych zabezpieczonych na nieruchomości mieszkalnej, a rozbieżności między strukturą społeczną nierówności dochodowych i majątkowych są bardzo wysokie.

- Cechą modelu kapitalizmu mieszkaniowego w krajach ESW jest niewielka podaż mieszkań pod wynajem. Co więcej, jeżeli już są dostępne w danej miejscowości, to są bardzo drogie – stosunek czynszu do dochodu w krajach regionu jest znacznie wyższy niż w starych krajach członkowskich Unii Europejskiej.
- Im więcej osób sądzi, że jest możliwe wyjście z ubóstwa, tym większe znaczenie dla wzrostu gospodarczego ma inwestycja w edukację.
- Gospodarstwa domowe w krajach Europy Środkowo-Wschodniej cechują się ogólnie niskim zadłużeniem.
- Zachowanie finansowe gospodarstw domowych z krajów Europy Środkowo-Wschodniej ma wiele cech typowych dla uboższych rodzin z innych krajów europejskich (mała skłonność do oszczędzania, zaciąganie w dużej mierze kredytów konsumenckich niż hipotecznych).

GOSPODARKA

1

UWARUNKOWANIA GOSPODARCZE ROZWOJU KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

W niniejszym rozdziale analizujemy gospodarcze uwarunkowania rozwoju krajów Europy Środkowo-Wschodniej z perspektywy m.in.: analizy zmian koniunktury, realnego efektywnego kursu walutowego, kosztów transakcyjnych, polityki makroostrożnościowej, kartelizacji rynków czy innowacyjności.

Koniunktura gospodarcza w Europie Środkowo-Wschodniej

Pojawiające się oznaki załamania się konsumpcji wraz ze spadkiem aktywności produkcyjnej, którym towarzyszą pogarszające się nastroje, zwłaszcza przedsiębiorców, wskazują na nadchodzącą kolejną recesję w Unii Europejskiej oraz w Europie Środkowo-Wschodniej (EŚW).

W latach 1995–2018 w Unii Europejskiej (UE-28) wystąpiły dwie recesje (mierzone spadkiem realnego PKB). Pierwsza, określana jako światowy kryzys finansowy i gospodarczy, rozpoczęła się w I kwartale 2008 r. Mimo bardzo głębokiego załamania recesja trwała stosunkowo krótko – 5 kwartałów. Kryzysowi towarzyszył bardzo głęboki spadek realnej konsumpcji. Załamanie się PKB i konsumpcji odbiło się gwałtownym spadkiem nastrojów konsumenckich. Wartość wskaźnika nastrojów konsumenckich (CSI) zmniejszyła się o ponad 60 punktów. Późniejsze ożywienie wygasło po 9 kwartałach. Druga recesja została wywołana przez tzw. kryzys zadłużeniowy strefy euro i trwała od III kwartału 2011 r. do I kwartału 2013 r. (6 kwartałów). Ożywienie, które nastąpiło po recesji spowodowanej kryzysem zadłużeniowym, trwa do dziś (20 kwartałów). Poziom realnego PKB z początku 2008 r. został osiągnięty dopiero w połowie 2015 r., a odtworzenie się konsumpcji nastąpiło jeszcze później.

Kryzys z 2008 r. wystąpił we wszystkich krajach Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW) z wyjątkiem Polski. Zarówno przebieg kryzysu, jak i zmiany koniunktury po kryzysie były różne w różnych krajach. Kryzys 2008+ najsilniej doświadczyły kraje bałtyckie, gdzie spadki realnego PKB przekroczyły 20%. Obecnie w przebiegu realnego PKB oraz realnej konsumpcji w większości krajów widoczna jest tendencja wzrostowa. Jej tempo wyraźnie słabnie w latach 2016–2017, a w Rumunii widoczne jest nawet zahamowanie tendencji wzrostowej

(w 2017 r.). Analiza zachowania składnika cyklicznego realnego PKB wskazuje, iż w niektórych krajach rozpoczyna się faza spadkowa. Najsilniejszy trend wzrostowy charakteryzuje wahania realnego PKB w Polsce.

Wzrost realnego PKB jest podtrzymywany przez konsumpcję, choć nie ma ona podparcia w nastrojach konsumentów (CSI). W większości krajów EŚW nastroje konsumentów są bowiem bardziej pesymistyczne i zmienne niż w UE-28. Tendencje wzrostowe w ostatnim okresie są widoczne tylko w Estonii, na Litwie, na Węgrzech i w Polsce. Odmiennie kształtują się perspektywy rozwojowe przemysłu przetwórczego. We wszystkich badanych krajach, poza Ukrainą, wygładzony indeks produkcji przemysłowej przyjmuje wartości wyższe niż w UE-28 od czasu kryzysu 2008+. Gwałtowny spadek na Ukrainie (od 2014 r.) został jednak w ostatnim okresie zahamowany. Bardziej pesymistyczny obraz zmian koniunktury wylania się natomiast z wyników ankietowych badań nastrojów przedsiębiorców. We wszystkich krajach EŚW wartości wskaźnika koniunktury przemysłowej (ICI) w latach 2017–2018 są niższe od wartości dla UE-28 i cechuje go duża zmienność. Jego składowa cykliczna znajduje się jednak w fazie spadkowej od połowy 2017 r., zarówno w UE-28, jak i krajach EŚW (poza Czechami i Słowacją, gdzie te tendencje spadkowe wygasają).

Pojawiające się oznaki załamania się konsumpcji wraz ze spadkiem aktywności produkcyjnej, którym towarzyszą pogarszające się nastroje, zwłaszcza przedsiębiorców, wskazują na nadchodzącą kolejną recesję w UE-28 i EŚW.

ELŻBIETA ADAMOWICZ jest profesorem zwyczajnym, dyrektorem Instytutu Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

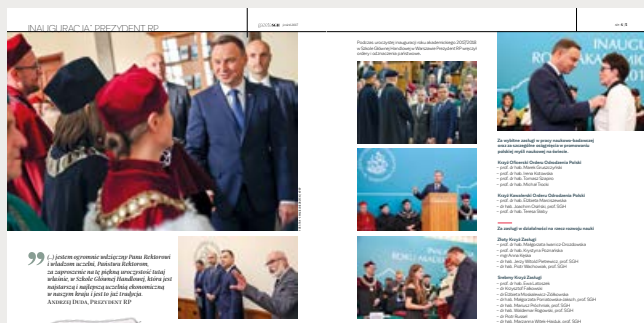
SŁAWOMIR DUDEK jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Instytucie Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

EWA RATUSZNY jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Instytucie Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

KONRAD WALCZYK jest doktorem nauk ekonomicznych, zastępcą dyrektora Instytutu Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

PISMO SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE

Wiedza, rozwój i polityki publiczne.

Europa Środkowo-Wschodnia na tle państw wysoko rozwiniętych

Nakłady na badania i rozwój (B+R) krajów Europy Środkowo-Wschodniej znajdują się znacznie poniżej zakładanych wartości docelowych, wyznaczonych w strategii rozwojowej „Europa 2020”.

Kraje Europy Środkowo-Wschodniej (oprócz Estonii) w punkcie startu były poniżej celu wyznaczonego przez Unię Europejską na rok 2020 w zakresie odsetka osób z młodego pokolenia posiadających wyższe wykształcenie i wszystkie osiągnęły istotny przyrost wskaźnika udziału osób z wyższym wykształceniem.

W strategii rozwojowej „Europa 2020” rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji uznano za jeden z trzech priorytetów Unii Europejskiej w bieżącej dekadzie. Do wskazanych w strategii priorytetów przypisano łącznie osiem wskaźników oraz określono ich docelowe wartości, które powinny być osiągnięte do 2020 r. Dwa spośród tych wskaźników służą monitorowaniu postępów w budowie inteligentnej gospodarki:

- odsetek osób z młodego pokolenia (w grupie wiekowej 30–34 lata) posiadających wyższe wykształcenie, który powinien osiągnąć wartość co najmniej 40% w 2020 r.;
- nakłady na działalność B+R – 3% PKB Unii Europejskiej w tej samej perspektywie czasowej.

Region Europy Środkowo-Wschodniej charakteryzował się dynamicznym upowszechnianiem wykształcenia wyższego w grupie wiekowej 30–34 lata w okresie od 2010 r. do 2017 r. Wszystkie kraje (oprócz Estonii) w punkcie startu były poniżej celu wyznaczonego na rok 2020 i wszystkie osiągnęły istotny przyrost wskaźnika udziału osób z wyższym wykształceniem. Najmniejszy wzrost odnotowano w Bułgarii (4,8 p.p.) i na Węgrzech (6 p.p.), najwyższy – na Litwie (14,2 p.p.). Polska

osiągnęła również imponujący przyrost o 10,2 p.p. Dzięki takiemu dynamicznemu upowszechnieniu wyższego wykształcenia w grupie wiekowej 30–34 lata wszystkie kraje regionu istotnie skróciły w analizowanym okresie dystans do wyznaczonego celu, przy czym pięć z nich – Łotwa, Estonia, Litwa, Czechy i Polska – przekroczyły już minima określone w krajowych programach reform. Rumunia, Węgry i Słowacja powinny osiągnąć cel przy utrzymaniu trendu z ubiegłych lat, natomiast Bułgaria może mieć problem z realizacją wyznaczonego celu w 2020 r.

W zakresie nakładów na działalność B+R kraje Europy Środkowo-Wschodniej znajdują się znacznie poniżej zakładanych wartości docelowych. Na przykład Polsce w 2010 r. brakowało 0,98 p.p. do zadanej relacji 1,7%, a po sześciu latach nadal brakuje 0,73 p.p. Poprawa jest zatem nieznaczna, dlatego też Polska osiągnęła tylko około 57% docelowego wskaźnika. Podobnie wygląda sytuacja w Rumuni, na Litwie, w Bułgarii, na Słowacji i na Węgrzech – kraje te w minimalnym stopniu zmniejszyły dystans do wielkości docelowej (od 0,02 p.p. do 0,22 p.p.). W dwóch krajach nastąpił nawet regres, a mianowicie w Estonii i na Łotwie, gdzie dystans zwiększył się odpowiednio o 0,30 p.p. i 0,17 p.p. Takie znikome postępy w zwiększaniu wydatków na B+R skutkują niewielkim stopniem realizacji strategicznego celu zwiększenia intensywności działalności B+R. Stopień realizacji celu waha się od 24% w Rumuni do 67% na Węgrzech. Jedynym wyjątkiem są wspomniane wcześniej Czechy – państwo, które w 2010 r. wykazywało drugą najwyższą intensywność B+R w Europie Środkowo-Wschodniej, mimo że jego docelowa wartość nakładów na działalność B+R w relacji do PKB została ustalona na najniższym poziomie spośród krajów regionu – tylko 1%.

WOJCIECH PACHO jest profesorem zwyczajnym, kierownikiem Katedry Ekonomii Stosowanej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

MIŁOSZ ROJEK jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii Stosowanej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

gazetaSGH

www.sgh.waw.pl/gazeta

LUDZIE I WYDARZENIA

SGH – School of the Year

URODZYSTOŚĆ NADANIA TYTUŁU OBYŁA SIĘ 27 LISTOPADA W SYDNEY, PODCZAS GRADUATY CIEKAWYCH ARKUSZYW CENIA ZI WNIOSY WYKŁADY I ZŁOŻENIA

GOŚĆ NUMERU

Przygotowujemy się na nowe wyzwania

ROZMOWA Z PROFESOREM MARKIEM CHRZANOWSKIM, PRZEWODNICĄCYM KOMISJI NAZDOBU FINANSOWEGO

Współpraca z najlepszymi daje nam szansę na nadrobienie dystansu do świata.

Modele kapitalizmu patchworkowego w Polsce i krajach Europy Środkowo-Wschodniej

Powstały w Polsce i w pozostałych 11 krajach Europy Środkowo-Wschodniej model kapitalizmu cechuje daleko idąca niespójność instytucjonalna. Niespójność ta uzasadnia propozycję terminologiczną określania go kapitalizmem patchworkowym.

Zespół SGH pod kierownictwem prof. Ryszarda Rapackiego prowadzi badania służące lepszemu zrozumieniu natury kapitalizmu powstającego w 11 nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej z Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW-11). Pozwoliły one na sformułowanie następujących wniosków:

- Architektura instytucjonalna w krajach EŚW-11 była najbardziej zbliżona do śródziemnomorskiego modelu kapitalizmu. Współczynniki podobieństwa do Hiszpanii/Włoch wynosiły średnio w całej grupie odpowiednio 64,0% i 64,4% oraz były najwyższe w porównaniu z pozostałymi krajami odniesienia.

- Równocześnie badana grupa wykazywała także dość dużą bliskość instytucjonalną do kontynentalnego modelu kapitalizmu reprezentowanego przez Niemcy (współczynniki podobieństwa 57,0%).

- Z drugiej strony kraje EŚW-11 były najmniej podobne do nordyckiego modelu kapitalizmu reprezentowanego przez Szwecję. Wyjątkami od tej prawidłowości były obszary konkurencji na rynku produktów oraz rynku mieszkaniowego, w których badane kraje grawitowały w kierunku wzorca nordyckiego w porównywalnym stopniu do modelu kontynentalnego.

- Oddzielna analiza zmiennych reprezentujących strony nakładów i wyników wskazuje, że o ile większość krajów EŚW-11 najbardziej przypomina śródziemnomorski model kapitalizmu w sferze osiąganych wyników, o tyle – patrząc od strony zmiennych „nakładowych” (infrastruktury instytucjonalnej) – wykazują one znacznie większe podobieństwo do modelu kontynentalnego.

Wyniki badania dowodzą m.in. współlistnienia w Unii Europejskiej różnych modeli kapitalizmu. Badanie wykazało także powstanie w większości krajów EŚW-11 odrębnego modelu kapitalizmu. Od tego ogólnego wzorca odbiegają tylko dwa obszary instytucjonalne – konkurencja na rynku produktów i system pośrednictwa finansowego – których architektura instytucjonalna jest bardzo zbliżona do wzorców występujących w Europie Zachodniej, co można przypisać unifikującemu wpływowi *acquis communautaire*.

Powstały w Polsce i w pozostałych krajach EŚW-11 model kapitalizmu cechuje daleko idąca niespójność instytucjonalna. Niespójność ta uzasadnia propozycję terminologiczną określania go kapitalizmem patchworkowym, która wydaje się najlepiej oddawać jego istotę i najważniejsze cechy konstytuujące. Patchworkowy charakter kapitalizmu powstałego w Europie Środkowo-Wschodniej przejawia się w szczególności w następujących cechach jego matrycy instytucjonalnej:

- współwystępowaniu elementów konstrukcyjnych przejętych z kilku różnych porządków instytucjonalnych w Europie Zachodniej (zwłaszcza z modelu śródziemnomorskiego, ale także kontynentalnego oraz – nieco rzadziej – nordyckiego i anglosaskiego);

- połączeniu w jednej konstrukcji składników egzogenicznych i endogenicznych, z których te drugie odzwierciedlają m.in. wpływ spuścizny po gospodarce centralnie planowanej, realizowanej strategii transformacji systemowej, zawieranych kompromisów politycznych, i szerzej – zależności ścieżkowej;

- systemowym niedopasowaniu cech architektury instytucjonalnej odzwierciedlających stronę nakładów i wyników;

- wyraźnym deficycie komplementarności instytucjonalnych występującym zarówno w obrębie poszczególnych obszarów instytucjonalnych, jak i między nimi.

RYSZARD RAPACKI jest profesorem zwyczajnym, kierownikiem Katedry Ekonomii II Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

JULIUSZ GARDAWSKI jest profesorem zwyczajnym, dyrektorem Instytutu Filozofii Socjologii i Socjologii Ekonomicznej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

MARIUSZ PRÓCHNIAK jest doktorem habilitowanym i profesorem nadzwyczajnym w Katedrze Ekonomii II Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz prodziekanem Studium Licencjackiego SGH.

BOŻENA HORBACZEWSKA jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii II Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

ADAM CZERNIAK jest doktorem nauk ekonomicznych, głównym ekonomistą centrum analitycznego Polityka INSIGHT i adiunktem w Katedrze Ekonomii II Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

ADAM KARBOWSKI jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii Biznesu Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Jest członkiem rady naukowej IBRKK-PIB, prodziekanem Studium Magisterskiego SGH.

PIOTR MASZCZYK jest doktorem nauk ekonomicznych, kierownikiem Centrum Badań nad Instytucjami i Odmianami Kapitalizmu Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, adiunktem w Katedrze Ekonomii II SGH i byłym prodziekanem Studium Licencjackiego tej uczelni.

Polityka makroostrożnościowa

Polska na tle Unii Europejskiej charakteryzuje się względnie niskimi wskaźnikami koncentracji sektora bankowego.

Instrumenty makroostrożnościowe służą zarówno wzmocnieniu odporności systemu finansowego w przypadku materializacji ryzyka systemowego, jak i wspieraniu długoterminowego, zrównoważonego wzrostu gospodarczego. Należy jednak zauważyć, że stabilność sektora bankowego często jest pochodną poziomu koncentracji.

Porównanie Polski z innymi krajami Unii Europejskiej pokazuje, że nasz kraj charakteryzował się względnie niskimi wskaźnikami koncentracji w 2017 r. Według wskaźnika Herfindahla-Hirschmana (HHI) tylko Niemcy, Luksemburg, Austria, Wielka Brytania, Włochy, Francja i Finlandia były mniej skoncentrowane (w przypadku wskaźnika koncentracji CR5 wnioski są podobne, jedynie Finlandia została zastąpiona Irlandią). To oznacza, że koncentracja w Polsce jest najniższa wśród 13 nowych państw członkowskich Unii Europejskiej. W szczególności koncentracja na Węgrzech jest nieco wyższa, a w Czechach istotnie wyższa niż w Polsce. Jednocześnie w 2017 r. Polska zajmowała 11. miejsce pod względem wskaźnika ROA (0,80%). Choć wskaźnik na takim poziomie plasuje Polskę pośrodku krajów Unii Europejskiej, to jest jednym z najniższych dla nowych krajów UE z wyjątkiem Chorwacji i Cypru. Pod względem wskaźnika ROE (6,88%) Polska w 2017 r. była na 19. miejscu w Unii Europejskiej. Poziom wskaźnika ROE jest związany z konserwatywnym podejściem Komisji Nadzoru Finansowego do kapitałów banków.

MATEUSZ MOKROGULSKI jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii Stosowanej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Pełni funkcję dyrektora Departamentu Bankowości Komercyjnej w Urzędzie Komisji Nadzoru Finansowego oraz przedstawiciela Polski w Europejskim Urzędzie Nadzoru Bankowego (EBA).

Wybrane wskaźniki rentowności i koncentracji sektora bankowego w krajach Unii Europejskiej w 2017 r.

Kraj	ROA	ROE	HHI	CR5
Austria	0,76%	8,69%	375	36,39%
Belgia	0,67%	8,81%	1102	68,80%
Bułgaria	1,31%	10,16%	906	56,48%
Chorwacja	0,80%	5,87%	1387	72,79%
Cypr	-1,04%	-11,55%	1964	84,15%
Czechy	1,09%	13,02%	1028	64,11%
Dania	0,66%	10,83%	1123	65,65%
Estonia	1,36%	9,20%	2419	90,30%
Finlandia	0,55%	8,78%	630	48,35%
Francja	0,42%	6,39%	574	45,38%
Grecja	-0,19%	-1,32%	2307	96,98%
Hiszpania	0,52%	6,99%	965	63,70%
Holandia	0,54%	8,75%	2087	83,82%
Irlandia	0,75%	4,97%	667	45,51%
Litwa	0,88%	9,12%	2189	90,13%
Luksemburg	0,49%	5,70%	256	26,18%
Łotwa	0,88%	7,61%	1235	73,53%
Malta	1,06%	7,23%	1599	80,86%
Niemcy	0,21%	2,92%	250	29,71%
Polska	0,80%	6,88%	645	47,51%
Portugalia	-0,02%	-0,84%	1220	73,10%
Rumunia	1,28%	11,74%	910	59,40%
Słowacja	0,86%	9,27%	1332	74,54%
Słowenia	1,11%	9,11%	1133	61,53%
Szwecja	0,69%	10,87%	914	58,17%
Węgry	1,55%	14,53%	890	52,87%
Wielka Brytania	0,29%	4,30%	453	36,88%
Włochy	0,59%	7,14%	519	43,43%

Źródło: opracowanie własne SGH na podstawie danych Europejskiego Banku Centralnego, Statistical Data Warehouse.

SGH

CENTRUM PRZEDSIĘBIORCZOŚCI
I TRANSFERU TECHNOLOGII SGH

BADANIA – EKSPERTYZY – CONSULTING

doradztwo.sgh.waw.pl

**DORADZTWO
SGH**

Badania – Ekspertyzy – Consulting
Profesjonalne usługi dla biznesu i administracji

Kartel jako przedmiot polityki gospodarczej

Zaawansowana analiza ekonomiczna pozwala na identyfikację rynków, na których mogą funkcjonować kartele, a także umożliwia wytypowanie przedsiębiorstw podejrzanych o uczestnictwo w zмовach.

Na mocy artykułu 101. Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej kartele są nielegalne. Zgodnie z przywołanym przepisem: „Niezgodne z rynkiem wewnętrznym i zakazane są wszelkie porozumienia między przedsiębiorstwami, wszelkie decyzje związków przedsiębiorstw i wszelkie praktyki uzgodnione, które mogą wpływać na handel między państwami członkowskimi i których celem lub skutkiem jest zapobieżenie, ograniczenie lub zakłócenie konkurencji wewnątrz rynku wewnętrznego”. Także polskie prawo reguluje te kwestie. Główne regulacje w tym obszarze zawarto w ustawie o ochronie konkurencji i konsumentów. Celem tego aktu prawnego jest poprawa skuteczności eliminowania praktyk monopolistycznych i ochrona uczciwej konkurencji.

Departament Sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych (U.S. DOJ) ocenia programy łagodzenia kar jako najefektywniejszy instrument wykrywania karteli. Amerykański program łagodzenia kar przewiduje automatyczne zwolnienie z sankcji dla przedsiębiorstwa, które jako pierwsze zgłosi fakt nielegalnej współpracy regulatorowi, o ile w tej sprawie nie prowadzono już dochodzenia, a przedsiębiorstwo ujawniające naruszenie prawa konkurencji jest zobowiązane do natychmiastowego zaprzestania nielegalnej współpracy oraz pełnej kooperacji z U.S. DOJ.

Komisja Europejska, widząc słabości europejskiego programu łagodzenia kar, zmodyfikowała go, silnie upodobniając

program ten do systemu amerykańskiego. Przede wszystkim w nowym projekcie przewidziano możliwość pełnego zwolnienia z kar finansowych, nawet w sytuacji, gdy dochodzenie w danej sprawie już rozpoczęto.

Wraz z wdrożeniem i doskonaleniem programu łagodzenia kar w celu eliminacji karteli Komisja Europejska poświęca coraz więcej środków na analizy ekonomiczne umożliwiające wykrywanie porozumień ograniczających konkurencję rynkową. Zaawansowana analiza ekonomiczna pozwala na identyfikację rynków, na których mogą funkcjonować kartele, a także umożliwia wytypowanie przedsiębiorstw podejrzanych o uczestnictwo w zмовach.

Z punktu widzenia teorii ekonomii nie ma wątpliwości, że gałęzie złożone z mniej niż 5 przedsiębiorstw są w pełni skartelizowane, więc powinny być one głównym celem aktywności urzędów antymonopolowych. Natomiast z punktu widzenia nie można wykorzystać tego argumentu do nałożenia kar na przedsiębiorstwa, gdyż zмова może funkcjonować na zasadzie „milczącego” porozumienia (*tacit collusion*). Do utrzymania kartelu złożonego z niewielkiej liczby przedsiębiorstw nie ma potrzeby zawierania tajnych umów. Jego funkcjonowanie zapewni wzajemny monitoring obserwowalnych działań rynkowych, takich jak np. oferowanie ceny.

JACEK PROKOP jest doktorem habilitowanym i profesorem nadzwyczajnym w Katedrze Ekonomii Biznesu SGH. Obecnie pełni funkcję prorektora ds. Współpracy z Zagranicą w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie.

ADAM KARBOWSKI jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii Biznesu Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Jest członkiem rady naukowej IBRKK-PIB, prodziekanem Studium Magisterskiego SGH.

ŁUKASZ KRYŚKIEWICZ jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii Biznesu Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Publikujemy

już **100** lat

Prowadzimy też stałą sprzedaż periodyków:
„Edukacja Ekonomistów i Menedżerów”,
„Gospodarka Narodowa”,
„Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”,
„Organizacja i Kierowanie”,
„Studia z Polityki Publicznej”.

SGH

OFICyna WYDAWNICZA SGH

Oficina Wydawnicza SGH prowadzi działalność wydawniczą już od 1917 r. W swojej ofercie mamy publikacje z zakresu szeroko rozumianej ekonomii, w tym: ekonometrii, nauk matematycznych, zarządzania, marketingu, finansów i bankowości czy statystyki, a także nauk humanistycznych, takich jak: filozofia, socjologia, prawo, stosunki międzynarodowe.

www.wydawnictwo.sgh.waw.pl

Czynniki kształtujące zmiany realnego efektywnego kursu walutowego

Polska jest jedynym krajem w Europie Środkowo-Wschodniej, w którym w latach 2000–2017 realny efektywny kurs walutowy (REKW) obniżył się wyłącznie z powodu oddziaływania kanału kosztów pracy, a więc wolniejszego wzrostu jednostkowych kosztów pracy (JKP) w kraju niż za granicą.

Realny efektywny kurs walutowy (REKW) jest podstawowym miernikiem międzynarodowej konkurencyjności cenowo-kosztowej gospodarek poszczególnych krajów. W krajach Europy Środkowo-Wschodniej jest widoczne znaczne zróżnicowanie z punktu widzenia czynników kształtujących zmiany realnego efektywnego kursu walutowego. Wiąże się to przede wszystkim z wyborem różnych systemów kursowych, ale też z różną elastycznością rynków pracy i realizowanych polityk rynku pracy. Światowy kryzys finansowy zaburzył, a w odniesieniu do niektórych krajów wręcz zawiesił oddziaływanie efektu Samuelsona-Balassy, zakładającego realną aprecjację waluty krajowej w miarę przesuwania się w górę po ścieżce rozwoju gospodarczego.

W Polsce w latach 2000–2017 jednostkowe koszty pracy wzrosły tylko o niespełna 24 p.p. Było to wypadkową niezbyt silnego, bo nieco ponad 78. punktowego wzrostu nominalnego

przeciętnego wynagrodzenia oraz znacznego niemal 55. punktowego wzrostu produktywności pracy. Ta poprawa produktywności została uzyskana przy blisko 11. punktowym przyroście zatrudnienia w gospodarce narodowej. W tym samym czasie jednostkowe koszty pracy (JKP) u partnerów handlowych wzrosły o nieco ponad 33 punkty. Nominalny efektywny kurs walutowy (NEKW), w warunkach funkcjonowania systemu kursu płynnego, aprecjonował się tylko bardzo skromnie (o mniej niż 5 punktów). W rezultacie REKW obniżył się. Jest to jedyny taki casus wśród badanych krajów. Odkryło się to wyłącznie dzięki oddziaływaniu kanału kosztów pracy, a więc wolniejszemu wzrostowi JKP w kraju niż za granicą. W okresie natężonego kryzysu (lata 2008–2009) produktywność pracy lekko wzrosła, a JKP wzrosły nawet silniej niż w całym okresie przedkryzysowym. Silny spadek REKW w tych latach przyczynił się do uchronienia sfery realnej przed recesją (PKB wzrósł o blisko 7 punktów, a zatrudnienie – o 4 punkty). W okresie pokryzysowym (lata 2010–2017) REKW ustabilizował się, wobec niskiego wzrostu NEKW i przy tempie wzrostu JKP zbliżonym do tempa wzrostu JKP za granicą.

KAROLINA KONOPCZAK jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii Stosowanej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

KRZYSZTOF MARCZEWSKI jest doktorem habilitowanym i profesorem nadzwyczajnym w Katedrze Ekonomii Stosowanej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Dekompozycja zmian realnego efektywnego kursu walutowego w Polsce w latach 2000–2017 (w p.p.)

Czynniki	Oznaczenia	2000–2007	2008–2009	2010–2017	2000–2017
PKB	(1)	32,46	6,94	25,89	65,29
Zatrudnienie	(2)	3,22	4,04	3,44	10,70
Produktywność pracy	(3) = (1) – (2)	29,24	2,90	22,45	54,59
Przeciętne wynagrodzenie	(4)	35,62	11,27	31,58	78,47
JKP w kraju	(5) = (4) – (3)	6,38	8,36	9,13	23,87
JKP za granicą	(6)	14,58	8,35	10,27	33,20
NEKW	(7)	13,77	–10,76	1,58	4,59
REKW	(8) = (7) + (5) – (6)	5,57	–10,75	0,45	–4,74

Źródło: obliczenia własne SGH na podstawie danych z bazy AMECO (pobrano 25 czerwca 2018 r.).

Koszty transakcyjne w Polsce i w krajach Europy Środkowo-Wschodniej: porównanie kształtowania się w okresie transformacji

Kraje postsocjalistyczne będące członkami Unii Europejskiej wykazywały bardzo szybki wzrost poziomu kosztów transakcyjnych, doganiając lub nawet przeganiając kraje zaawansowanego kapitalizmu.

Koszty transakcyjne ogółem w Polsce wzrosły bardzo gwałtownie (z 45% do 68%) między 1996 r. a 2002 r., natomiast w ostatnim okresie wykazywały tendencję malejącą, z wyjątkiem krótkiego okresu stabilizacji/niewielkiego wzrostu w latach 2006, 2008 i 2014.

Pomiędzy w długim okresie (np. 100 lat) kosztów transakcyjnych, a więc kosztów działalności gospodarczej, które są jedynie kosztami funkcjonowania systemu rynkowego, a nie kosztami wytworzenia konsumowanych dóbr, zaowocował wnioskiem o rosnącym udziale tych kosztów w produkcie narodowym. Długookresową tendencję wzrostową relacji: makroekonomiczne koszty transakcyjne – wartość finalnych dóbr usług, zaobserwowaną dla kilku najwyżej rozwiniętych gospodarek rynkowych, odnotowano także dla dużo krótszego okresu transformacji krajów postsocjalistycznych Europy Środkowo-Wschodniej przełomu XX i XXI wieku. Koszty transakcyjne ogółem w Polsce wzrosły bardzo gwałtownie (z 45% do 68%) między 1996 r. a 2002 r., natomiast w ostatnim okresie wykazywały tendencję malejącą, z wyjątkiem krótkiego okresu stabilizacji/niewielkiego wzrostu

w latach 2006, 2008 i 2014. Znaczący wzrost kosztów transakcyjnych do 2002 r. wskazuje na głębokie zmiany instytucjonalne zachodzące w polskiej gospodarce.

Dla krajów postsocjalistycznych można sformułować następujące wnioski dotyczące kształtowania się kosztów transakcyjnych:

1. We wszystkich badanych krajach – zarówno zaawansowanego kapitalizmu, jak i transformacji postsocjalistycznej – nieustannie wzrastał poziom kosztów transakcyjnych w relacji do dochodu narodowego (generalnie z poziomu ok. 30–40% do ok. 55–70%).

2. Kraje postsocjalistyczne będące członkami Unii Europejskiej (Polska, Bułgaria) wykazywały w badanych okresach bardzo szybki wzrost poziomu kosztów transakcyjnych, doganiając lub nawet przeganiając (Polska) kraje zaawansowanego kapitalizmu.

3. Europejskie obszary pozostające poza Unią Europejską cechuje poziom kosztów transakcyjnych w stosunku do dochodu narodowego niższy o ok. 20 p.p.

4. Różnice w poziomie kosztów transakcyjnych mogą wynikać zarówno z pomijania przez badaczy części działalności transakcyjnej w sektorze produkcyjnym, jak i ogólnie z różnic w poziomie zaawansowania transformacji rynkowej.

PATRYCJA GRACA-GELERT jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii II Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

ALEKSANDER SULEJEWICZ jest doktorem habilitowanym, profesorem w Katedrze Ekonomii II Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

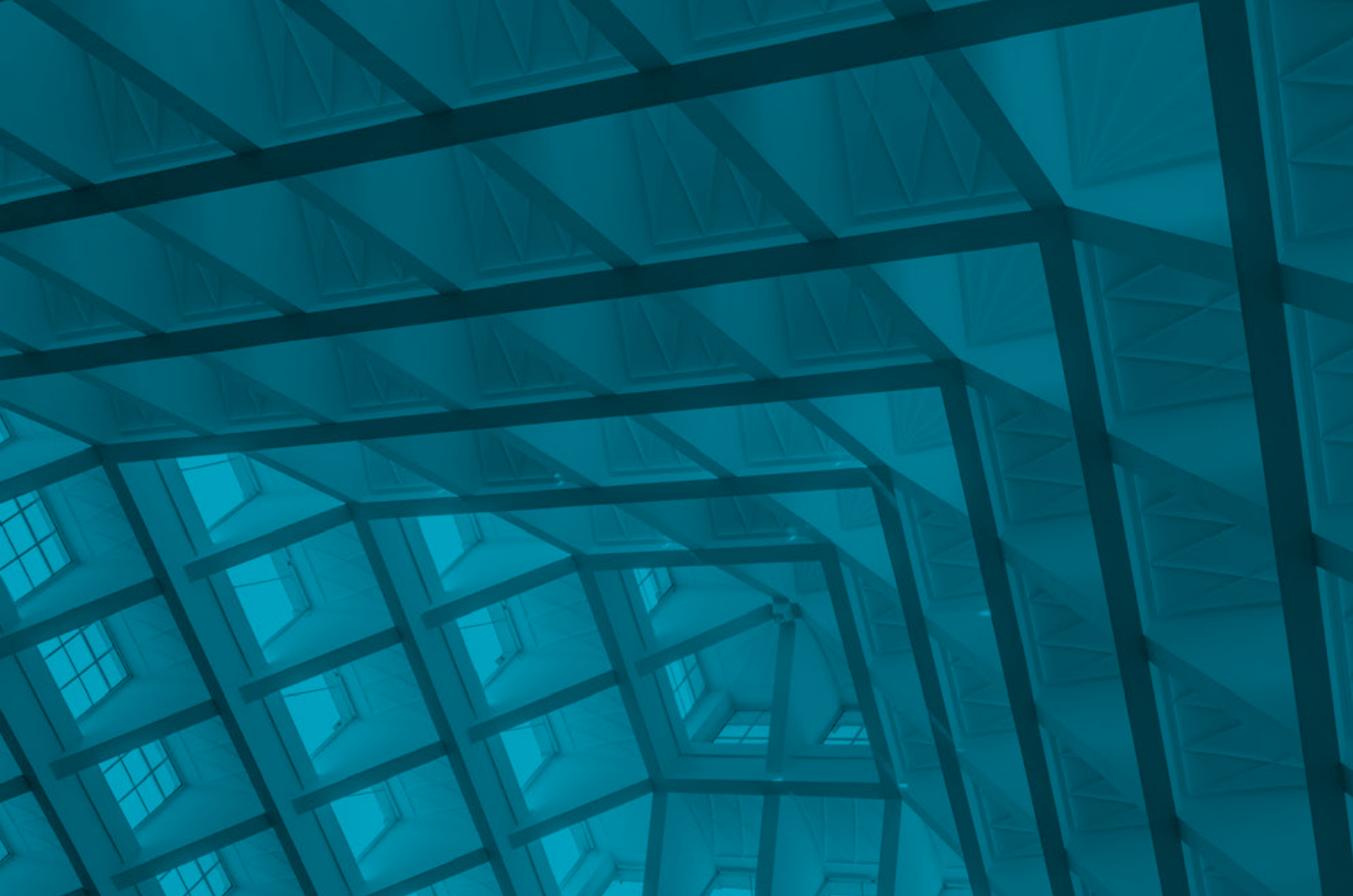

OFERTA SGH DLA PROFESJONALISTÓW:
MBA, PROGRAMY NA ZAMÓWIENIE, STUDIA PODYPLOMOWE

- Prawie 140 wyselekcjonowanych programów studiów podyplomowych dla profesjonalistów,
- 6 obszarów tematycznych, w tym Administracja i Prawo, Finanse, Human Resources, Marketing, Zarządzanie oraz IT,
- 3 programy MBA.

ZOBACZ NASZ KATALOG: www.sgh.waw.pl/katalog-podyplomowe-mba

BIZNES

2

PERSPEKTYWA INWESTORA A WARUNKI DO PROWADZENIA BIZNESU W WYBRANYCH SEKTORACH W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

W niniejszym rozdziale analizujemy kwestie biznesowe – w szczególności z perspektywy inwestora oraz warunków do prowadzenia biznesu w wybranych regionach Europy Środkowo-Wschodniej. Analizujemy również system wsparcia start-upów oraz dwa szczególnie istotne dla gospodarki segmenty, jakimi są rolnictwo oraz system transportowy.

Zmiany w przestrzeni Europy Środkowo-Wschodniej z punktu widzenia inwestora

Spośród regionów Europy Środkowo-Wschodniej jedynie w przybliżeniu co piąty otrzymał ponadprzeciętną ocenę potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej.

Spośród regionów Europy Środkowo-Wschodniej w latach 2007–2016 najlepiej rozwijały się jednostki terytorialne z Litwy, Polski (województwa dolnośląskie, małopolskie oraz wielkopolskie) i ze Słowacji (Západné Slovensko, Stredné Slovensko, Východné Slovensko).

W kolejnych latach widać wpływ inwestycji i ponadprzeciętnego rozwoju regionu Europy Środkowo-Wschodniej względem krajów dawnej Unii Europejskiej. Trzy lata później ocenę potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej poprawiło 21 regionów, a w następnych trzech latach – kolejne 14.

Na pytanie, czy warto zainwestować na danym terenie, odpowiada pojęcie atrakcyjności inwestycyjnej, którą można zdefiniować jako „zdolność skłonienia inwestorów do wyboru regionu jako miejsca lokalizacji inwestycji”.

Badania prowadzone pod kierunkiem prof. Hanny Godlewskiej-Majkowskiej w latach 2007–2016 objęły wszystkie regiony Unii Europejskiej szczebla NUTS 1 (makroregiony) oraz NUTS 2 (województwa).

Najwyższą potencjalną atrakcyjność inwestycyjną posiadają regiony centralnie położone w Unii Europejskiej – w paśmie między stolicą Wielkiej Brytanii a Austrią. Regiony Europy Środkowo-Wschodniej wraz z regionami z południa Europy stanowią obszary peryferyjne, a w rezultacie są najsłabiej rozwiniętymi regionami Unii Europejskiej. Dodatkowo dysproporcję między centrum a pozostałymi regionami w przypadku Europy Środkowo-Wschodniej wzmocniły zaszłości historyczne, a w przypadku Europy Południowej – kryzys ekonomiczny.

Spośród regionów Europy Centralnej jedynie w przybliżeniu co piąty otrzymał ponadprzeciętną ocenę potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej. Z jednej strony jest to niewielki odsetek, biorąc pod uwagę wielkość funduszy przeznaczonych na rozwój Europy Środkowo-Wschodniej, przekazanych w ramach funduszy spójności Unii Europejskiej. Z drugiej strony trudno byłoby też oczekiwać, że wszystkie bariery rozwojowe zostaną przezwyciężone w tak krótkim czasie. Niemniej jednak pojawienie się jednostek terytorialnych w dwóch najwyższych klasach potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej świadczy o tym, że niektóre regiony były w stanie wykorzystać szansę, jaką przyniosło przystąpienie do Unii Europejskiej.

Najlepsze oceny potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej przeważnie uzyskiwały regiony stołeczne. Wyróżnione jednostki terytorialne znajdują się: w Bułgarii, w Estonii, w Czechach,

w Rumunii, na Słowacji i na Węgrzech. Warto jednak zwrócić uwagę na pojawienie się silnych regionalnych biegunów wzrostu, takich jak województwo dolnośląskie czy pomorskie w Polsce czy Střední Čechy oraz Jihovýchod w Czechach.

W 2007 r. najgorzej ocenianymi jednostkami terytorialnymi (klasa F) były regiony ze wschodniej części Polski oraz Bułgarii i Rumunii. Natomiast im bliżej zachodniej granicy, tym oceny potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej były wyższe. Światowy kryzys gospodarczy oraz niewielka liczba inwestycji współfinansowanych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej znalazły odzwierciedlenie w ocenie potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej za 2010 r. Zdecydowana większość jednostek terytorialnych szczebla NUTS 2 nie zmieniła oceny atrakcyjności inwestycyjnej względem poprzedniego okresu, jednakże aż dla 7 spośród 52 regionów się ona pogorszyła. Chlubnymi wyjątkami były województwa lubuskie i mazowieckie. W kolejnych latach widać wpływ inwestycji i ponadprzeciętnego rozwoju regionu Europy Środkowo-Wschodniej względem krajów dawnej Unii Europejskiej. Trzy lata później ocenę potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej poprawiło 21 regionów, a w następnych trzech latach – kolejne 14. W rezultacie najniższą klasę potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej posiada łącznie 7 regionów z Europy Środkowo-Wschodniej – cztery rumuńskie, dwa bułgarskie i jeden węgierski.

W Polsce nastąpiła poprawa stanu środowiska, natomiast rozwój społeczno-gospodarczy jest związany z pogorszeniem stanu środowiska, dużą materiałochłonnością i energochłonnością. Jednym ze sposobów przezwyciężenia problemu złego stanu środowiska są eko-innowacje. Złożony indeks eko-innowacyjności pokazuje niekorzystną pozycję Polski zaliczonej do nieinnowacyjnych i nieekologicznych państw europejskich. Otóż Polska znajduje się w najsłabszej grupie państw, podobnie jak większość państw Europy Środkowo-Wschodniej. Przy tym nawet wśród tej grupy państw jest widoczny duży dystans Polski do Czech.

HANNA GODLEWSKA-MAJKOWSKA jest profesorem nauk ekonomicznych, kierownikiem Zakładu Otoczenia Biznesu w Instytucie Przedsiębiorstwa w Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie, profesorem zwyczajnym w Instytucie Przedsiębiorstwa SGH. Obecnie pełni funkcję prorektora ds. Współpracy z Otoczeniem w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie.

MARIUSZ CZERNECKI jest absolwentem Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, doktorantem SGH. Od 2011 r. jest współpracownikiem Instytutu Przedsiębiorstwa SGH.

MAŁGORZATA GODLEWSKA jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Prawa Administracyjnego i Finansowego Przedsiębiorstwa Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

PAWEŁ BARTOSZCZUK jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Instytucie Przedsiębiorstwa Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Systemy wsparcia start-upów w Europie Środkowo-Wschodniej

Stworzenie skutecznych systemów wsparcia start-upów to obecnie już nie tylko dodatek do działań polityki ekonomicznej kraju, ale jeden z jej kluczowych elementów, służących napędzeniu innowacyjności i poziomu przedsiębiorczości w gospodarce.

Wśród analizowanych krajów Europy Środkowo-Wschodniej są tylko dwa, które nie oferują żadnych ulg podatkowych na wydatki na B+R: Estonia i Ukraina. Estonia zapewnia jednak zwolnienie z podatku CIT dla wszystkich zatrzymanych i reinwestowanych zysków. Estońskie firmy, które inwestują dużo środków finansowych w rozwój, nie muszą płacić podatku dochodowego.

Start-upy stają się coraz istotniejszym elementem procesu poprawy innowacyjności gospodarek Europy Środkowo-Wschodniej. Stworzenie skutecznych systemów wsparcia start-upów to obecnie już nie tylko dodatek do działań polityki ekonomicznej kraju, ale jeden z jej kluczowych elementów, służących napędzeniu innowacyjności i poziomu przedsiębiorczości w gospodarce.

Systemy podatkowe większości państw Europy Środkowo-Wschodniej nie oferują start-upom specjalnych zachęt podatkowych, koncentrując się raczej na małych i średnich przedsiębiorstwach lub działalności innowacyjnej jako takiej. Dużym problemem większości krajów regionu jest również skomplikowane prawo podatkowe. Widoczne są również inne słabości, m.in.: wysokie bariery biurokratyczne, wysokie potrzeby kapitałowe do założenia firmy czy niedostateczny poziom ochrony wartości intelektualnej.

Niektóre z państw, w szczególności kraje bałtyckie, oferują znacznie łagodniejsze rozwiązania podatkowe i administracyjne, czym konkurują na tle regionu. Zapewniają one przy tym z reguły niższe bariery biurokratyczne i ułatwienia dla zakładania nowych przedsiębiorstw. Wśród krajów regionu występują również duże różnice pod względem przepisów prawa pracy, przez co niektóre z nich mają przewagę nad pozostałymi pod kątem elastyczności form zatrudnienia.

MICHAŁ GAŁAGUS jest studentem Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

ARKADIUSZ KAMIŃSKI jest studentem Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie i Uniwersytetu Warszawskiego.

ADRIAN MICHALCZUK jest studentem III roku kierunku finanse i rachunkowość oraz wiceprzewodniczącym Samorządu Studentów Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Najbardziej istotne dla start-upów zachęty podatkowe w krajach Europy Środkowo-Wschodniej

Kraj	Zwolnienie podatkowe na B+R (Tak/Nie)	Zachęty podatkowe dla MŚP (również zachęty dla innych typów przedsiębiorstw)	Inne zachęty podatkowe, dedykowane działalności B+R lub start-upom
Bułgaria	Tak	Nie zidentyfikowano	Nie zidentyfikowano
Czechy	Tak	Ulga podatkowa do 10 lat na niektóre inwestycje	Nie zidentyfikowano
Estonia	Nie	Zwolnienie od podatku CIT zatrzymanych lub reinwestowanych zysków	Nie zidentyfikowano
Litwa	Tak	Obniżenie podatku CIT dla mikroprzedsiębiorstw Stawka CIT 0% dla małych przedsiębiorstw w pierwszym roku działalności Podwójne odliczenie kosztów inwestycji w środki trwałe	Obniżenie podatku CIT od zysku uzyskanemu dzięki wykorzystaniu lub sprzedaży wartości niematerialnych
Łotwa	Tak	Nie zidentyfikowano	Płaski podatek dla start-upów Wsparcie dla pracowników wysoko wykwalifikowanych Podwyższona amortyzacja aktywów w postaci nowych technologii lub wartości niematerialnych
Polska	Tak	Obniżone składki na ubezpieczenia społeczne dla nowych przedsiębiorców	Przyspieszona amortyzacja innowacyjnych inwestycji Zwolnienie od podatku własności intelektualnej wnoszonej aportem do spółki
Rumunia	Tak	Obniżone stawki podatkowe dla mikroprzedsiębiorstw i nowo powstałych firm 0% stawka podatku od zysku zainwestowanego w nowy sprzęt technologiczny wykorzystywany w ramach działalności	Przyspieszona amortyzacja inwestycji w aktywa B+R Zwolnienie podatkowe dla osób pracujących jako specjaliści IT oraz w sektorze B+R
Słowacja	Tak	Nie zidentyfikowano	Zwolnienie od podatku CIT w przypadku komercyjnego wykorzystywania aktywów niematerialnych CIT
Ukraina	Nie	Specjalne zasady podatkowe z niższymi stawkami dla małych przedsiębiorstw	Zwolnienie od podatku VAT dla firm IT na dostarczanie oprogramowania
Węgry	Tak	Ulga podatkowa dla MŚP w oparciu o odsetki od pożyczki na inwestycje w środki trwałe	Zmniejszone składki na ubezpieczenia społeczne i szkolenia zawodowe dla naukowców Ulgi podatkowe na B+R

Źródło: opracowanie własne SGH.

Europejski Model Rolnictwa – uwarunkowania ewolucji

Europejski Model Rolnictwa może nie przetrwać w erze globalizującej się gospodarki – a przynajmniej w dotychczasowym wariantcie.

Globalizacja bez określonych działań politycznych i ekonomicznych może doprowadzić do degeneracji europejskiego modelu rolnictwa i w efekcie jego odrzucenia lub zaniku, a więc do marginalizacji rolnictwa krajów Unii Europejskiej.

Rolnictwo unijne charakteryzują cechy specyficzne, które wynikają przede wszystkim ze specyfiki regionu, tradycji, a dopiero w dalszej kolejności z postanowień polityki rolnej. Należą do nich: mniejszy potencjał jednostkowy gospodarstwa rolnego; wysoki udział rodzinnych nakładów pracy oraz pracy w niepełnym wymiarze; niska skala produkcji; niski poziom specjalizacji (wielokierunkowość produkcji); wysokie ceny ziemi.

W wyniku postępującej globalizacji powstaje coraz więcej wątpliwości, czy Europejski Model Rolnictwa (EMR) może skutecznie konkurować na rynku globalnym? Czy jest to model zdolny do przetrwania bez swoistej „sieci bezpieczeństwa”, jaką bez wątpienia jest Wspólna Polityka Rolna (WPR)? Czy wreszcie jest to model skazany na przegraną w warunkach wszechogarniającej globalizacji rolnictwa i agrobiznesu?

Generalnie przyszłość EMR jest zdeterminowana dwiema grupami czynników. Należą do nich:

- 1) Działania w ramach Wspólnej Polityki Rolnej: „osłonowe” (subwencje budżetowe, mechanizmy rynkowe); restrykcyjne (kwotowanie i limitowanie produkcji, w bieżącej dekadzie także wręcz likwidowanie produkcji – cukier, wino); wysokie reżimy technologiczne i środowiskowe.
- 2) Procesy wynikające z globalizacji gospodarki światowej: wzrost popytu na żywność; rosnący światowy handel żywnością w następstwie postępującej liberalizacji wymiany towarowej (wzrost znaczenia regionów pozaeuropejskich); wzrost znaczenia pozarolniczych ogniw agrobiznesu (KTN); wzrost znaczenia płodów rolnych w produkcji nierolniczej (biopaliwa); powolny, systematyczny wzrost roślin GMO i zwierząt GMO.

Zdecydowana większość przedstawionych wyżej procesów prowadzi do konkluzji, że Europejski Model Rolnictwa może nie przetrwać w erze globalizującej się gospodarki. A przynajmniej w dotychczasowym wariantcie. Globalizacja bez określonych działań politycznych i ekonomicznych może doprowadzić do degeneracji EMR i w efekcie jego odrzucenia lub zaniku, a więc do marginalizacji rolnictwa krajów Unii Europejskiej.

ROMAN SOBIECKI jest doktorem habilitowanym i profesorem nadzwyczajnym Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz dyrektorem Instytut Rynków i Konkurencji SGH. Obecnie pełni funkcję dziekana Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie SGH.

STANISŁAW KOWALCZYK jest profesorem nauk ekonomicznych i profesorem nadzwyczajnym w Instytucie Rynków i Konkurencji Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Ewolucja systemu transportowego w Europie Środkowo-Wschodniej

W latach 1990–2015 sieć autostrad w dziewięciu krajach Europy Środkowo-Wschodniej zwiększyła się ponad trzykrotnie, z 1888 km w 1990 r. do 6618 km w 2015 r.

Polska od 2005 r. wybudowała ponad 1000 km nowych autostrad i w 2015 r. posiadała 1559 km sieci dróg o najwyższym standardzie – prawie siedem razy więcej niż w 1990 r. Do 2030 r. w Europie Środkowo-Wschodniej nie należy się jednak spodziewać zaspokojenia wszystkich potrzeb w zakresie rozwoju dróg o podwyższonej kategorii.

Od początku lat 90. XX wieku infrastruktura transportowa w całej Europie Środkowo-Wschodniej uległa istotnej modernizacji. W kontekście stanu i jakości posiadanej infrastruktury w tamtym okresie wszystkie kraje regionu były w podobnym punkcie wyjściowym i przeszły podobny proces jej transformacji.

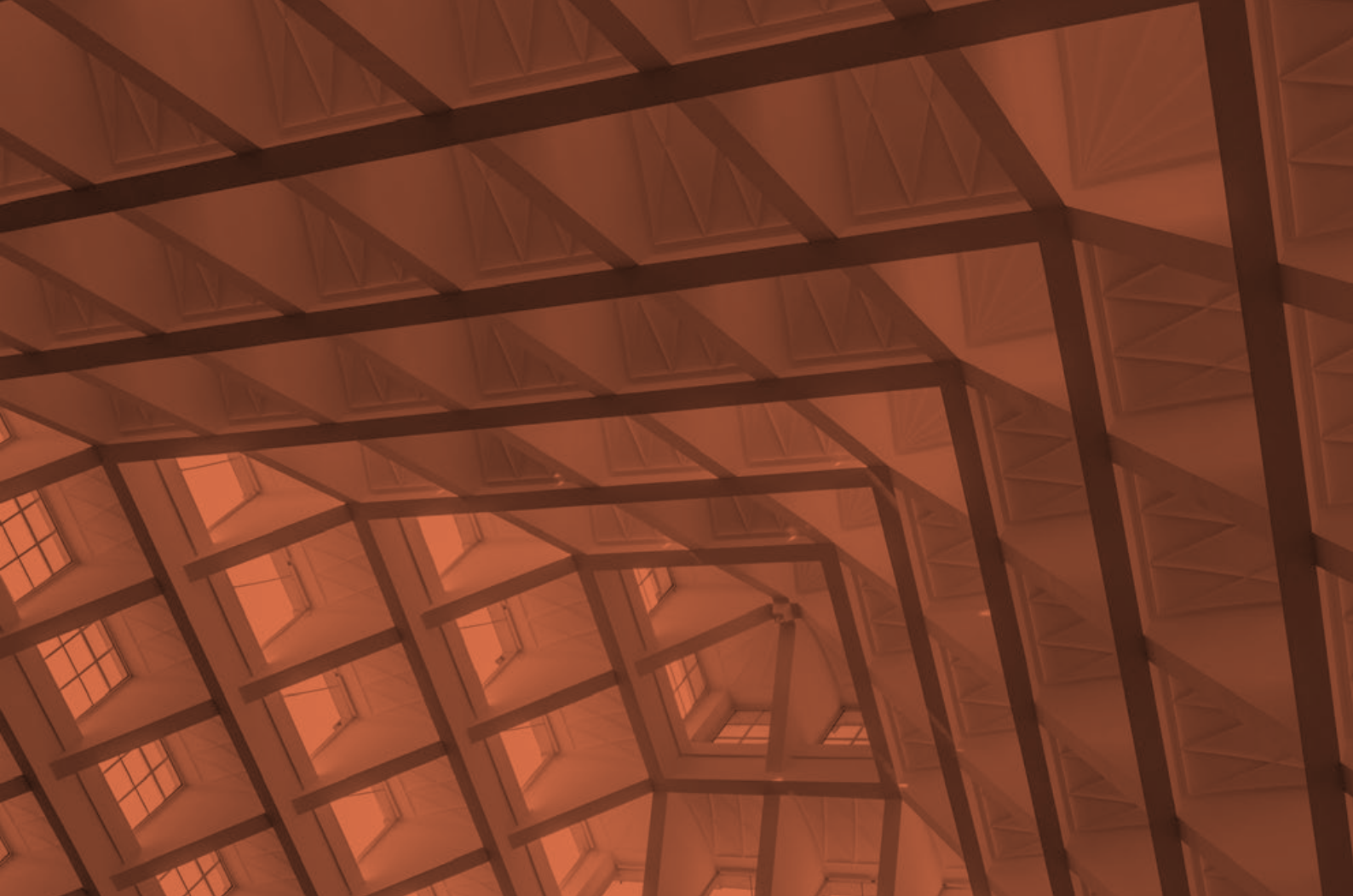
W 1990 r., we wszystkich dziewięciu krajach objętych analizą, funkcjonowała jedynie szczątkowa sieć dróg najwyższej kategorii – autostrad. W ciągu kolejnych 25 lat ich długość zwiększyła

się ponad trzykrotnie, do 6618 km w 2015 r. Szczególnie szybki wzrost długości autostrad nastąpił w okresie 2005–2015, kiedy to poszczególne kraje regionu zostały członkami Unii Europejskiej i uzyskały dostęp do unijnych programów operacyjnych oraz funduszy przeznaczonych na projekty infrastrukturalne. Jednym z największych beneficjentów tych instrumentów jest Polska, która od 2005 r. wybudowała ponad 1000 km nowych autostrad i w 2015 r. posiadała 1559 km sieci dróg o najwyższym standardzie – prawie siedem razy więcej niż w 1990 r. Nadal są realizowane liczne projekty inwestycyjne, po zakończeniu których powstanie sieć wpisująca się w korytarze transeuropejskie. Do 2030 r. w Europie Środkowo-Wschodniej nie należy się jednak spodziewać zaspokojenia wszystkich potrzeb w zakresie rozwoju dróg o podwyższonej kategorii.

WOJCIECH PAPROCKI jest profesorem zwyczajnym, pracuje w Katedrze Transportu Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, gdzie jest kierownikiem Zakładu Ekonomiki Przedsiębiorstwa Transportowego.

ADAM HOSZMAN jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Transportu Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

JAKUB ZAWIESKA jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Transportu Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

ROZWÓJ NISKOEMISYJNY

3

STRATEGIE NISKOEMISYJNEGO ROZWOJU W KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Przedmiotem analiz w niniejszym rozdziale są strategie niskoemisyjnego rozwoju w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i ich implikacje.

Strategie rozwoju niskoemisyjnego transportu w Europie Środkowo-Wschodniej w świetle wymogów Unii Europejskiej

Strategicznym zadaniem w krajach Europy Środkowo-Wschodniej jest wzmocnienie roli transportu multimodalnego w systemach krajowych, a w rezultacie w systemie transportowym całego regionu.

Opracowanie koncentruje się na problematyce rozwoju strategii transportu niskoemisyjnego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW) wobec wymogów Unii Europejskiej. Analiza dokonana na podstawie przeglądu strategii krajowych została wsparta danymi na temat wykorzystania transportu niskoemisyjnego, inwestycji poczynionych w infrastrukturę kolejową w krajach EŚW w latach 2007–2016 oraz wynikami badań prowadzonych w ramach projektu ChemMultimodal, realizowanego przez Szkołę Główną Handlową w Warszawie w programie *Interreg Central Europe*.

Na podstawie wniosków z analizy planów i strategii dla rozwoju sektora transportu w poszczególnych krajach EŚW można wskazać wspólne strategiczne cele zorientowane na rozwój nowoczesnego, efektywnego, wydajnego i bezpiecznego sektora transportu, takie jak:

- Zwiększenie konkurencyjności i efektywności sektora transportu pod względem ekonomicznym, społecznym oraz środowiskowym głównie przez: efektywne utrzymanie, modernizację oraz rozwój infrastruktury transportowej, redukcję zużycia paliw i zwiększenie efektywności energetycznej transportu, ograniczenie negatywnego wpływu transportu na środowisko i zdrowie społeczeństwa przez zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych i hałasu, wzrost bezpieczeństwa systemu transportowego, zmniejszenie liczby wypadków.

- Zwiększenie jakości i dostępności transportu w perspektywie wewnętrznej, czyli we wszystkich regionach krajów, i zewnętrznej przez poprawę spójności połączeń krajowych systemów transportowych z systemem europejskim i globalnym.

- Wzrost interoperacyjności transportu przez inwestycje w modernizację i rozbudowę infrastruktury transportowej ze szczególną atencją dla zwiększenia potencjału rozwoju rozwiązań multimodalnych, zwłaszcza w Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN-T).

- Poprawa sposobu organizacji i zarządzania systemem transportowym, w tym m.in. wdrożenie racjonalnego

modelu finansowania inwestycji i zapewnienie warunków instytucjonalnych wspierających obsługę inwestycji infrastrukturalnych.

- Podejmowanie działań na rzecz wdrażania nowoczesnych technologii wspierających zarządzanie systemami transportowymi.

W świetle wyżej wymienionych celów ogólnych dodatkowo analiza celów szczegółowych prowadzi do konstatacji, że strategicznym zadaniem w krajach EŚW jest wzmocnienie roli transportu multimodalnego w systemach krajowych, a w rezultacie w systemie transportowym całego regionu. Transport multimodalny zdefiniowany najszerszej oznacza przewóz ładunków za pomocą co najmniej dwóch środków różnych gałęzi transportu na podstawie umowy o transporcie multimodalnym z miejsca nadania, gdzie ładunek został powierzony operatorowi transportu multimodalnego (lub jest organizowany samodzielnie) do miejsca dostawy. Łączeniu różnych gałęzi i środków transportu przyświeca zasada, że przewóz na dominującej części trasy powinien być wykonany transportem niskoemisyjnym, tj. transportem kolejowym, wodnym śródlądowym lub morskim bliskiego zasięgu, najlepiej z zastosowaniem technik transportu intermodalnego (czyli przewozu ładunku w tej samej zintegrowanej jednostce ładunkowej, np. w kontenerze lub w pojeździe przy użyciu różnych środków transportu).

Pod względem wolumenu przewożonych ładunków transportem kolejowym w latach 2007–2016 największy udział przewiezionych towarów odnotowano w Polsce – na poziomie 36% wszystkich przetransportowanych ładunków na terenie EŚW. Drugim krajem pod względem wielkości przewozów były Czechy (14%), następnie Łotwa i Rumunia (po 9%) oraz Litwa i Węgry (po 8%). Działania na rzecz rozwoju transportu kolejowego i poprawy jakości infrastruktury potwierdzają inwestycje prowadzone w regionie EŚW. Najwięcej inwestycji finansują trzy kraje: Polska (21% wydatków poniesionych w latach 2007–2016 w badanych krajach), Czechy (27%) i Węgry (18%).

KATARZYNA NOWICKA jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Logistyki Szkoły Główniej Handlowej w Warszawie. Jest też ekspertem KE Grupy Transport Research Cloud i kierownikiem projektu ChemMultimodal realizowanego w ramach Programu Interreg Central Europe w latach 2016–2019.

BARBARA OCICKA jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Logistyki Szkoły Główniej Handlowej w Warszawie.

ANETA PLUTA-ZAREMBA jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem Katedrze Logistyki Szkoły Główniej Handlowej w Warszawie.

Strategia niskoemisyjnego rozwoju UE i jej implikacje dla państw członkowskich z Europy Środkowo-Wschodniej

Liderem w Europie Środkowo-Wschodniej w realizacji celów klimatycznych i energetycznych określonych na 2020 r. jest Estonia, która w 2016 r. osiągnęła cele założone na 2020 r. dotyczące ograniczania konsumpcji energii, jak również zwiększania udziału OZE w zużywanej energii.

Dla państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej zaplanowany unijny cel redukcji emisji gazów cieplarnianych może być trudny do osiągnięcia.

Większym wyzwaniem dla państw regionu jest zmniejszenie ilości zużywanej energii niż zwiększenie konsumpcji OZE. Konsumpcję energii finalnej poza Estonią stopniowo również ograniczają: Chorwacja, Słowenia, Litwa, Łotwa i Czechy.

Ważną dziedziną wpływającą na poziom emisji gazów cieplarnianych, i w efekcie na zmiany klimatu, jest gospodarowanie energią. W badaniu dokonano analizy inicjatyw i działań podejmowanych od 2000 r. do 2017 r. w Unii Europejskiej w ramach polityki energetycznej i klimatycznej na rzecz transformacji gospodarki unijnej w gospodarkę niskoemisyjną.

Analizując postępy państw z Europy Środkowo-Wschodniej w realizacji celów klimatycznych i energetycznych określonych na 2020 r., widać, że liderem jest Estonia. Ten kraj w 2016 r. osiągnął cele założone na 2020 r. dotyczące ograniczania konsumpcji energii, jak również zwiększania udziału OZE w zużywanej energii.

Wydaje się, że większym wyzwaniem dla państw regionu jest zmniejszenie ilości zużywanej energii niż zwiększenie konsumpcji OZE. Poza Estonią stopniowo konsumpcję energii finalnej

również ograniczały kraje, takie jak: Chorwacja, Słowenia, Litwa, Łotwa i Czechy. Są to państwa, które w 2016 r. były w zasięgu mniejszym niż 1 mln toe od celu założonego na 2020 r. Interesującą obserwacją stanowi przypadek Rumunii, gdyż ten kraj jako jedyny nie tylko wypełnił cele, lecz także osiągnął poziom konsumpcji energii znacząco poniżej założonego progu (ok. 8 mln toe).

Analiza udziału OZE w konsumpcji energii finalnej w 2016 r. pokazuje, iż większość krajów Europy Środkowo-Wschodniej wypełniła zobowiązanie w tym zakresie. Wyjątki stanowią: Łotwa, Polska, Słowacja i Słowenia. Warto jednak podkreślić, iż te cztery kraje znajdują się ok. 2 do 4 p.p. poniżej założonego celu. Oznacza to, że jego realizacja w perspektywie 2020 r. jest prawdopodobna. Na uwagę zasługuje sytuacja Chorwacji, która nie tylko zrealizowała założony cel już w 2016 r., lecz także osiągnęła przy tym 8 p.p. „nadwyżki” w stosunku do wartości prognozowanej na 2020 r.

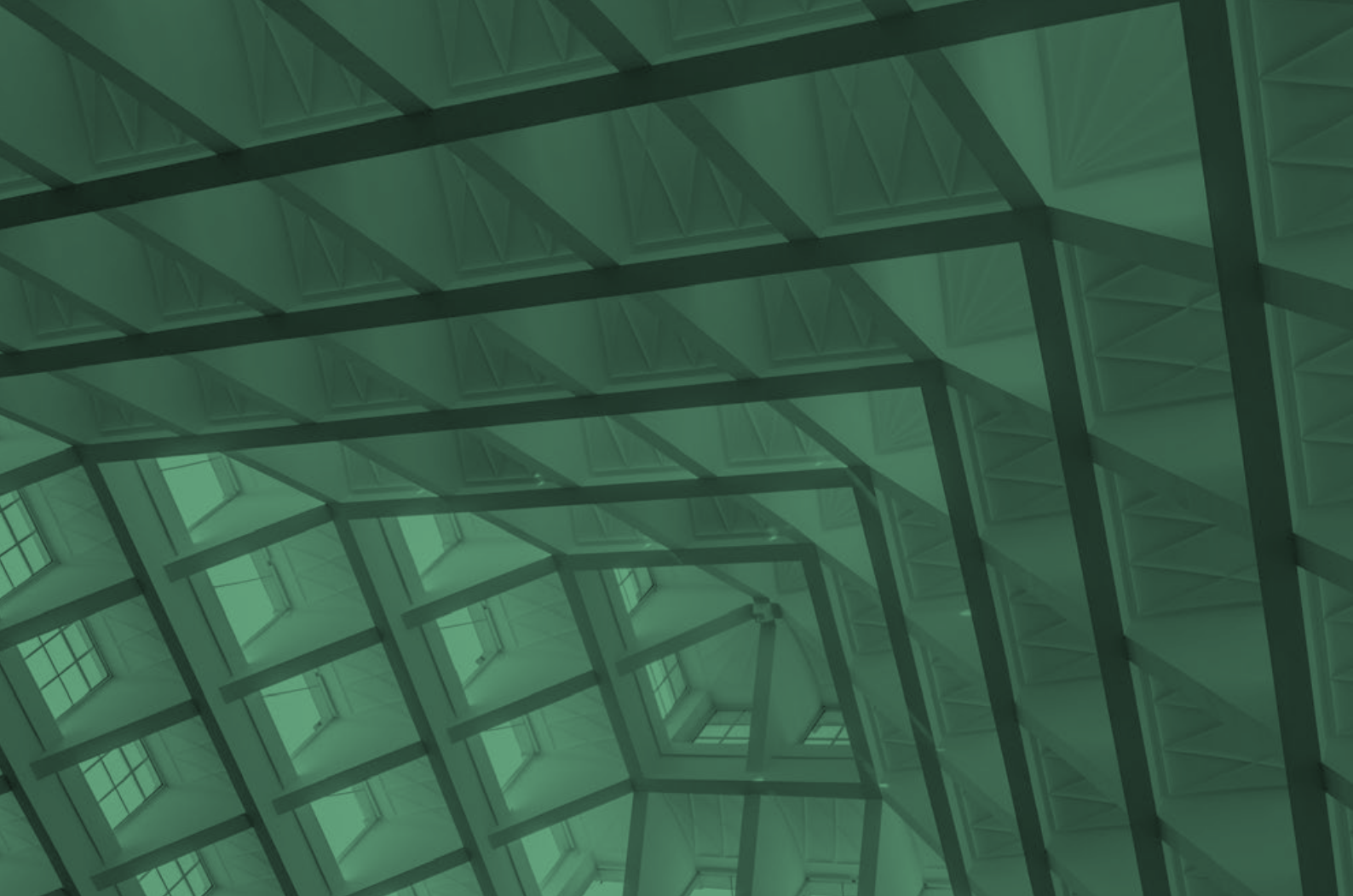
Jeśli chodzi o emisje gazów cieplarnianych, w tym z branży energetycznej, w analizowanym okresie można zaobserwować tendencje spadkowe. Jednak dla państw regionu zaplanowany unijny cel redukcji może być trudny do osiągnięcia. W 2015 r. jedynie Estonia była najbliższej tego celu, a luka w jego osiągnięciu wynosiła 0,3 p.p. Dla pozostałych państw luka ta wynosiła odpowiednio: 8,5 p.p. dla Czech; 8,4 p.p. dla Polski; 9,2 p.p. dla Łotwy; 12,6 p.p. dla Litwy; 13,3 p.p. dla Słowenii; 17,6 p.p. dla Rumunii; 21,7 p.p. dla Bułgarii; 23,5 p.p. dla Chorwacji; 25,2 p.p. dla Słowacji i 28,6 p.p. dla Węgier.

GRAŻYNA WOJTKOWSKA-ŁODEJ jest doktorem habilitowanym i profesorem nadzwyczajnym Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Pełni funkcję kierownika Zakładu Unii Europejskiej w Instytucie Międzynarodowej Polityki Gospodarczej SGH.

HONORATA NYGA-ŁUKASZEWSKA jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Instytucie Ekonomii Międzynarodowej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Postępy państw członkowskich Unii Europejskiej z regionu Europy Środkowo-Wschodniej w realizacji celów klimatycznych i energetycznych określonych na 2020 r.

Region	Konsumpcja energii finalnej (w mln toe 2016 r.)	Cel: konsumpcja energii finalnej (w mln toe 2020 r.)	Realizacja celu: Tak/Nie	Udział OZE w konsumpcji finalnej energii 2016 (w %)	Cel: udział OZE w konsumpcji finalnej energii 2020 (w %)	Realizacja celu: Tak/Nie
Bułgaria	9,7	8,6	Nie	18,8	16	Tak
Chorwacja	6,6	7	Nie	28,3	20	Tak
Czechy	24,8	25,3	Nie	14,9	13	Tak
Estonia	2,8	2,8	Tak	28,8	25	Tak
Litwa	5,1	4,3	Nie	25,6	23	Tak
Łotwa	3,8	4,5	Nie	37,2	40	Nie
Polska	66,7	71,6	Nie	11,3	15	Nie
Rumunia	22,3	30,3	Nie	25,0	24	Tak
Słowacja	10,4	9	Nie	12,0	14	Nie
Słowenia	4,9	5,1	Nie	21,3	25	Nie
Węgry	17,9	14,4	Nie	14,2	13	Tak

DEMOGRAFIA

4

ZMIANY DEMOGRAFICZNE I ICH IMPLIKACJE DLA EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

W niniejszym rozdziale zajmujemy się zmianami demograficznymi, zwłaszcza w kontekście rynku pracy i opieki społecznej oraz reformy systemów emerytalnych.

Zmiany demograficzne w Europie Środkowo-Wschodniej a perspektywy wzrostu gospodarczego

W latach 2018–2040 potencjalna podaż pracy w większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej będzie się kurczyła przeciętnie rocznie o 0,5–1%.

W związku ze spadającą podażą pracy przeciętne tempo wzrostu gospodarczego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej spadnie z 2–4% obserwowanych od początku XXI wieku do 1,5–3% przewidywanych na lata 2018–2040.

W latach 2018–2040 potencjalna podaż pracy w większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej będzie się kurczyła przeciętnie rocznie o 0,5–1%, co będzie stawiać zarówno Polskę, jak i kraje naszego regionu wobec problemów związanych ze źródłami dalszego wzrostu gospodarczego, podobnymi do obserwowanych obecnie w krajach Europy Zachodniej.

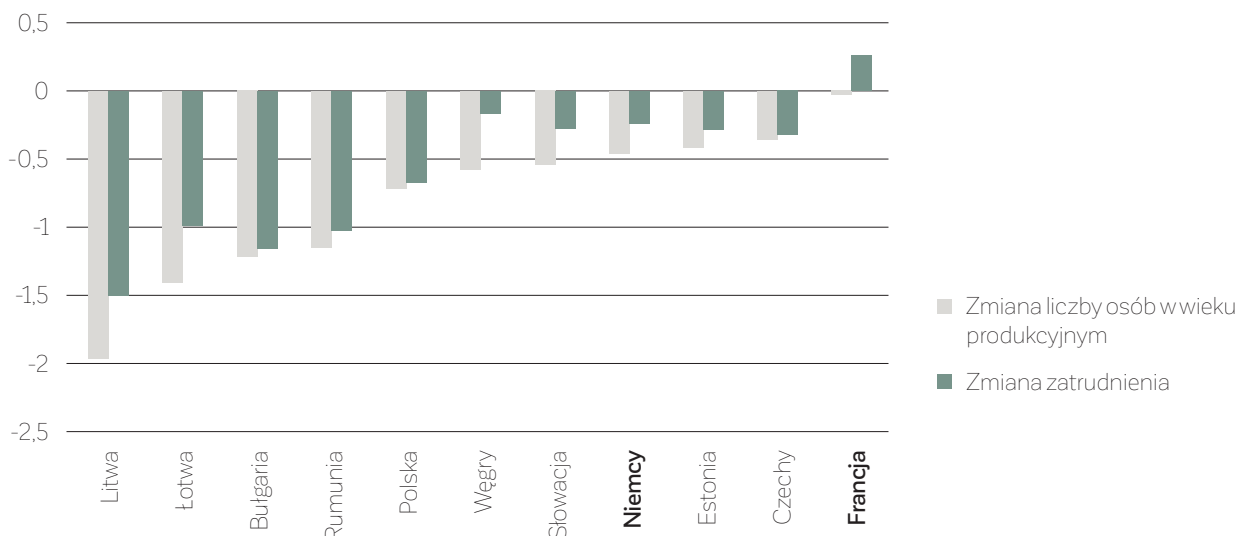
Ze względu na kurczące się zasoby pracy utrzymanie przeciętnego wzrostu gospodarczego z ostatnich kilkunastu lat w krajach Europy Środkowo-Wschodniej będzie coraz trudniejsze. Niewielkim pocieszeniem wydaje się fakt, że w krajach Europy Zachodniej potencjał wzrostu gospodarczego będzie prawdopodobnie jeszcze niższy, zatem w dalszym ciągu powinna

następować powolna konwergencja wzrostu PKB w krajach Europy Środkowo-Wschodniej do poziomów obserwowanych w krajach Europy Zachodniej, oparta na ciągłym nadrobianiu zaległości w poziomie produktywności pracy. Prognozy oparte na przewidywaniach dotyczących zmian czynników produkcji wskazują, że przeciętne tempo zrównoważonego wzrostu gospodarczego w przyszłości będzie wyraźnie niższe od potencjału, który obecnie jest obserwowany i był obserwowany w przeszłości. W szczególności przeciętne tempo wzrostu gospodarczego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej spadnie z 2–4% obserwowanych od początku XXI wieku do 1,5–3% przewidywanych na lata 2018–2040. We Francji i Niemczech przeciętny wzrost w przyszłości może utrzymywać się na poziomie obserwowanym już od początku XXI wieku, czyli około 1% rocznie.

Głównym czynnikiem wpływającym na osłabienie się potencjalnego tempa wzrostu gospodarczego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej będzie negatywne oddziaływanie czynnika „praca”. Zmiany czynnika „praca” będą obejmować nie tylko zmniejszanie się liczby ludności w wieku produkcyjnym, lecz także coraz większy udział ludności w wieku powyżej 50 lat w tzw. zasobie osób w wieku produkcyjnym.

PAWEŁ STRZELECKI jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Instytucie Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz ekspertem ekonomicznym Narodowego Banku Polskiego.

Prognozowane średnioroczne zmiany podaży pracy i zatrudnienia w latach 2018–2040

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu i Komisji Europejskiej.

Praca a opieka w warunkach zmian struktur demograficznych Europy Środkowo-Wschodniej

Ludność Europy nie tylko jest i pozostanie najstarsza w skali globu, lecz także Europa jest jedynym kontynentem doświadczającym spadku liczby osób w wieku produkcyjnym.

Niedostatek rozwoju usług opiekuńczych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej jest barierą wzrostu gospodarczego, bowiem nie pozwala na efektywniejsze wykorzystanie malejących potencjalnych zasobów pracy.

Ludność Europy nie tylko jest i pozostanie najstarsza w skali globu, lecz także Europa jest jedynym kontynentem doświadczającym spadku liczby osób w wieku produkcyjnym. Przy zmniejszających się potencjalnych zasobach pracy ich starzenie się, czyli wzrost udziału osób wieku 50/55–64 lata, może dodatkowo ograniczać potencjał wzrostu gospodarczego.

Potencjalne ograniczenia wzrostu ekonomicznego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej są związane nie tylko ze znacznie większym nasileniem zmian struktur wieku, lecz także stosunkowo mniejszymi możliwościami przeciwdziałania spadkowi podaży pracy przez wzrost aktywności zawodowej ze względu na trudności łączenia pracy zawodowej ze zobowiązaniami opiekuńczymi. Innymi słowy, niedostatek rozwoju usług opiekuńczych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej jest barierą wzrostu gospodarczego, bowiem nie pozwala na efektywniejsze wykorzystanie malejących potencjalnych zasobów pracy. Nasze rozważania dotyczą ośmiu krajów tego regionu: Bułgarii (BG), Czech (CZ), Chorwacji (HR), Węgier (HU), Polski (PL), Rumunii (RO), Słowenii (SI) i Słowacji (SK).

We wszystkich krajach Unii Europejskiej jedna trzecia mężczyzn w wieku 55–64 lata oraz 48% kobiet w tym samym

wieku było biernymi zawodowo, co daje ponad 26 mln osób (mężczyzn 10,3 mln i 15,7 mln kobiet). Warto podkreślić, iż dla tej grupy wieku począwszy od 2002 r. odnotowano największy spadek udziału osób nieaktywnych zawodowo. W 2017 r. w Polsce osób biernych zawodowo w wieku 55–64 lata było 2,6 mln, z czego kobiety stanowiły 62,8% (udział ten był jednym z największych we wszystkich analizowanych krajach). W Bułgarii nieaktywnych zawodowo było 373,5 tys. osób (kobiety stanowiły 58,5%), w Czechach – 483,4 tys. (63,9%), Chorwacji – 338,3 tys. (59,6%), Rumunii – 1,4 mln (62,6%), Słowenii – 160,2 tys. (55,7%) i na Słowacji – 319,8 tys. (56,2%).

Kraje Europy Środkowo-Wschodniej różnią się pod względem przyczyn bierności zawodowej wśród osób w wieku 55–64 lata. Najczęstszą przyczyną jest emerytura, choć jej udział różni się znacznie między krajami. W Polsce i na Węgrzech ponad 40% mężczyzn w wieku 55–64 lata było biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności. Co ważne, w Chorwacji dla ponad 24% kobiet w wieku 55–64 lata przyczyną wycofania się z rynku pracy były zobowiązania rodzinne i opiekuńcze. Dla Polski odsetek ten wyniósł 16,3%, zaś dla Bułgarii i Słowacji – prawie 20%. Dane te potwierdzają brak możliwości łączenia pracy zawodowej i obowiązków rodzinnych wśród kobiet w wieku przedemerytalnym w tych krajach, co może się przyczyniać do wcześniejszej dezaktywizacji zawodowej tej grupy osób. W celu ograniczenia prognozowanego spadku zbiorowości aktywnej zawodowo/pracującej konieczne są działania zwiększające dostępność opieki instytucjonalnej dla małych dzieci, a także formalnych usług opiekuńczych dla osób starszych.

ANITA ABRAMOWSKA-KMON jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Instytucie Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, gdzie od 2016 r. kieruje Zakładem Demografii.

IRENA E. KOTOWSKA jest profesorem zwyczajnym w Instytucie Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, dyrektorem Instytutu w latach 2016–2018.

Reformy systemów emerytalnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, emerytury i konsumpcja osób starszych w kontekście zachodzących zmian demograficznych

Starzenie się ludności wymusza zmiany systemów emerytalnych, aby utrzymać ich stabilność i adekwatność. W ostatnich latach praktycznie w każdym z krajów Europy Środkowo-Wschodniej zostały dokonane modyfikacje systemów emerytalnych.

Jednym z ważnych osiągnięć niemal wszystkich krajów regionu jest podniesienie i wyrównanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn, co stanowiło istotne wyzwanie polityczne. Polska i Rumunia nadal przed nim stoją.

Starzenie się ludności wymusza zmiany systemów emerytalnych, aby utrzymać ich stabilność i adekwatność. Kraje Europy Środkowo-Wschodniej od wielu lat zmieniają swoje systemy emerytalne, aby przygotować się do zachodzącej zmiany. Doświadczenia ostatnich dekad pokazują, że systemy emerytalne poddawane są niemal ciągłym zmianom, będącym z jednej strony efektem wdrażanych reform strukturalnych, a z drugiej – bieżących presji wynikających z istniejącej sytuacji społeczno-ekonomicznej.

W latach 2014–2017 wiele zmian zmierzało do poprawy adekwatności świadczeń i ich stabilności społecznej. Dotyczy to również krajów Europy Środkowo-Wschodniej. W ostatnich

latach praktycznie w każdym z krajów zostały dokonane modyfikacje systemów emerytalnych, w większości przypadków zmierzające do poprawy adekwatności świadczeń. Spośród analizowanych krajów Bułgaria wdrożyła pakiet reform obejmujących niemal wszystkie parametry systemu emerytalnego, w tym podniesienie składki emerytalnej. Pozostałe kraje wprowadzały zmiany o charakterze korygującym.

Poziom zabezpieczenia dochodu w systemach emerytalnych analizowanych krajów jest zróżnicowany. W Czechach, w Estonii, na Węgrzech, w Polsce i na Słowacji transfery emerytalne w ramach publicznych systemów emerytalnych pozwalają na pokrycie prywatnej konsumpcji osób w wieku emerytalnym. W Bułgarii, na Łotwie i na Litwie prywatna konsumpcja przekracza dochody ze świadczeń, co oznacza konieczność pozyskania dodatkowych transferów z innych źródeł.

Jednym z ważnych osiągnięć niemal wszystkich krajów regionu jest podniesienie i wyrównanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn, co stanowiło istotne wyzwanie polityczne. Działanie to pozwala na utrzymanie stabilności systemów emerytalnych, przy jednoczesnym zapewnieniu adekwatności wypłacanych świadczeń na niewiele niższym poziomie niż obecnie. Polska i Rumunia nadal stoją przed tym wyzwaniem.

AGNIESZKA CHŁOŃ-DOMIŃCZAK jest doktorem habilitowanym, adiunktem w Instytucie Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Handlowej Warszawie.

Zmiany systemów emerytalnych przyjęte w krajach Europy Środkowo-Wschodniej od 01.07.2014 r. do 01.07.2017 r.

Kraj	Parametry, na które zmiany miały wpływ													
	Składki	Wypłacane świadczenia	Waloryzacja świadczeń	Opodatkowanie świadczeń	Specjalne kategorie	Wczesniejsze emerytury	Warunki przyznania świadczenia	Okres ubezpieczenia	Łączenie pracy i emerytury	Wiek emerytalny			Dodatkowe emerytury	Inne
										Powiązanie z dalszym trwaniem życia	Wyrównanie wieku kobiet i mężczyzn	Zmiany ad-hoc		
Bułgaria	x	x			x	x		x	x	x	x	x		
Czechy			x				x			x		x	x	x
Estonia													x	x
Łotwa			x	x	x								x	
Litwa		x	x				x							
Polska							x					x		
Rumunia	x			x	x	x			x					
Słowacja			x				x							x
Słowenia									x				x	
Razem	2/9	2/9	4/9	2/9	3/9	2/9	4/9	1/9	3/9	2/9	1/9	3/9	4/9	3/9

Źródło: opracowanie własne SGH na podstawie danych Komisji Europejskiej.

Rynki pracy wybranych krajów Europy Środkowo-Wschodniej – diagnoza sytuacji, tendencje, propozycje reform

Największym wyzwaniem, przed którym stoją kraje Europy Środkowo-Wschodniej, jest trwale zwiększenie współczynnika aktywności zawodowej ludności.

Reformom systemu zabezpieczenia społecznego powinny towarzyszyć reformy systemu instytucjonalnego rynku pracy, których celem będzie wzmocnienie bodźców skłaniających pracodawców do zwiększenia popytu na pracę przy jednoczesnych zmianach zwiększających elastyczność kodeksu pracy i ograniczających emigrację zarobkową.

Rynki pracy krajów Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW) charakteryzują się odmienną sytuacją od krajów Europy Zachodniej, zważywszy na wielkość współczynników zatrudnienia i aktywności zawodowej oraz udziału bezrobocia długookresowego w stopie bezrobocia ogółem. Notowane wielkości wskaźników są jednak wyraźnie niższe (a udziału długotrwale bezrobotnych – wyższe) od wartości notowanych w krajach bardziej zamożnych – zwłaszcza w Holandii, w Szwecji i w Danii. Jeszcze większe różnice są notowane w przypadku dekompozycji powyższych wskaźników dla poszczególnych grup wiekowych i płci (zwłaszcza w przypadku kobiet). Różnice wartości powyższych współczynników sięgają niejednokrotnie kilkunastu punktów procentowych, co pozwala stwierdzić, że nawet przy założeniu braku zmian w wydajności pracy dynamika wzrostu niektórych krajów EŚW mogłaby być wyższa od aktualnie notowanej. Na poziom tych wskaźników wpływają czynniki o charakterze instytucjonalnym.

W odniesieniu do sytuacji krajowych rynków pracy należy stwierdzić, że największym wyzwaniem, przed którym stoją wszystkie omawiane kraje, jest trwale zwiększenie współczynnika aktywności zawodowej ludności. Przeprowadzając analizę wartości tego współczynnika w podziale na płeć i w wybranych grupach wiekowych, uznano, że istnieją możliwości wzrostu wartości współczynnika aktywności zawodowej ludności

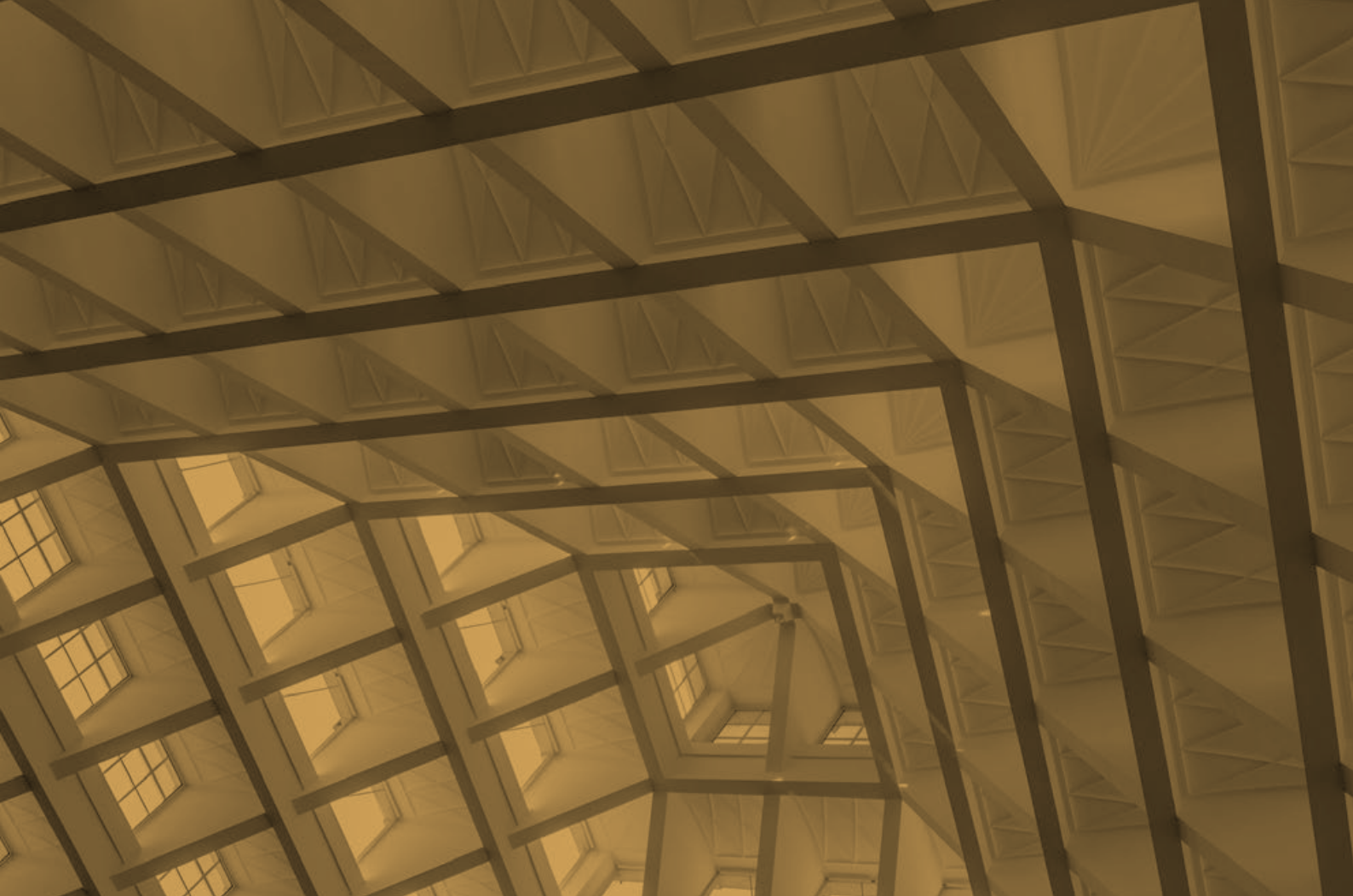
(LFPR – *Labour Force Participation Rate*), zwłaszcza w grupie osób w wieku okołoemerytalnym (55–64 lata) oraz w subpopulacji kobiet.

Elementem łączącym kraje Europy Zachodniej oraz EŚW jest zaawansowanie procesów starzenia demograficznego populacji. Różni je jednak ich dynamika. O ile w krajach zachodnich procesy starzenia demograficznego charakteryzują się ustabilizowanym tempem zmian, o tyle w przypadku krajów EŚW od połowy lat 90. XX wieku starzenie demograficzne ma charakter gwałtowny, o czym świadczą zmiany oczekiwanej długości trwania życia mężczyzn i kobiet w momencie narodzin oraz zmiany oczekiwanej dalszej długości trwania życia w wieku 65 lat, jak również wzrastająca wartość współczynnika obciążenia demograficznego osobami starszymi. Procesy te rzutują na strukturę wiekową populacji, determinując wielkość wydatków emerytalnych oraz na ochronę zdrowia.

Bez koniecznych reform, obejmujących m.in. podwyższenie ustawowego minimalnego wieku emerytalnego oraz powiązanie go ze zmianami w oczekiwanej długości trwania życia, generowany w ten sposób deficyt sektora systemu ubezpieczeń społecznych będzie wymagać zwiększonych obciążeń fiskalnych nakładanych na pokolenie aktualnie pracujących. Będzie to z kolei negatywnie oddziaływać na dynamikę wzrostu, wydłużając proces konwergencji do bogatszych krajów Europy Zachodniej.

Reformom systemu zabezpieczenia społecznego powinny towarzyszyć reformy systemu instytucjonalnego rynku pracy, których celem będzie wzmocnienie bodźców skłaniających pracodawców do zwiększenia popytu na pracę przy jednoczesnych zmianach zwiększających elastyczność kodeksu pracy i ograniczających emigrację zarobkową. Stworzenie elastycznego rynku pracy powinno pozwolić na zdynamizowanie przepływów między zasobami rynku pracy, a dzięki temu na zwiększenie poziomu PKB *per capita* i skrócenie okresu konwergencji krajów EŚW do zamożniejszych krajów Europy Zachodniej.

MATEUSZ GUZIKOWSKI jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii Stosowanej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

SYSTEM PODATKOWY

5

WYZWANIA ZWIĄZANE Z USZCZELNIENIEM SYSTEMÓW PODATKOWYCH W KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO- -WSCHODNIEJ

W niniejszym rozdziale analizujemy wyzwania związane z uszczelnieniem systemów podatkowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej – jako priorytet sprawnego państwa, a także przybliżamy tematykę nieściągalności podatku VAT w krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

Uszczelnienie systemu podatkowego – priorytet sprawnego państwa

Wprowadzone w Polsce nowe rozwiązania prawne dotyczące przeciwdziałania międzynarodowemu unikaniu opodatkowania mogą okazać się nieskuteczne.

Pożądane są rozwiązania, które z jednej strony będą skuteczne w stosunku do podmiotów stosujących agresywną optymalizację podatkową, a z drugiej – będą uwzględniały dobro przedsiębiorców chcących prowadzić działalność w „przyjaznym” środowisku regulacyjnym.

Uszczelnienie systemu podatkowego stało się jednym z ważniejszych celów polityki państwa. W dobie globalizacji i narastających tendencji związanych z agresywną optymalizacją podatkową uszczelnienie systemu podatkowego jest priorytetem większości państw członkowskich Unii Europejskiej. W Polsce uszczelnienie systemu podatkowego stało się niewątpliwie jednym z istotniejszych filarów polityki państwa w ostatnich latach. Narastająca luka zarówno w podatku VAT, jak i w podatku CIT spowodowała konieczność przeciwdziałania zjawiskom: uchylania się od opodatkowania oraz międzynarodowego unikania opodatkowania. Te dwa zjawiska zdeterminowały kierunki polityki państwa na uszczelnianie systemu podatkowego i wprowadzenia w tym zakresie nowych przepisów.

CENY TRANSFEROWE

Nowe rozwiązania prawne w zakresie cen transferowych będą miały kluczowe znaczenie dla polityki uszczelniania luki podatku CIT. Jednak przybrały one zdecydowanie „inne” oblicze, bowiem rozstrzygnięcia w obszarze cen transferowych będą zapadały w relacji państwo i inne państwo, nie zaś w relacji państwo a podatnik. Podmioty powiązane, działające w jurysdykcjach dwóch państw, będą mogły jedynie zaakceptować wolę dwóch państw co do podziału między nimi dochodu osiągniętego przez te podmioty lub jej nie zaakceptować. Brak takiej akceptacji może oznaczać dla międzynarodowej grupy kapitałowej dodatkowe obciążenie wynikające z podwójnego opodatkowania tego samego dochodu w dwóch państwach, które wobec braku akceptacji woli państw nie zostanie wyeliminowane. W latach 2015–2016 opublikowano 15 rekomendacji dla państw i międzynarodowych grup kapitałowych (dalej Raport BEPS – *Base Erosion Profit Shifting*), z czego aż 4 dotyczyły cen transferowych. W 2015 r. Polska była pionierem w implementacji tych rozwiązań. Wówczas przyjęto następujące: raportowanie między państwami, wymogi dotyczące transparentności, instrumenty pozwalające na analizę ryzyka stosowania cen transferowych, pełny pakiet dokumentacji cen transferowych.

Do zaimplementowania pozostały jednak istotne rekomendacje opublikowane przez OECD w późniejszym czasie. Jednak od 2015 r. nie zostały zaimplementowane w Polsce żadne z kolejnych rozwiązań przewidzianych w Raporcie BEPS. Wręcz przeciwnie, zmiany wprowadzone po 2015 r. w obszarze cen transferowych sugerują odwrót Polski od osiągnięć BEPS. Kilka kontrowersyjnych zmian regulacji sprawia, że obecna polityka państwa w zakresie cen transferowych jest niejasna. Polska nie wzmacnia i nie dostosowuje instrumentów prawnych do standardów międzynarodowych pozwalających jej utrzymać dotychczasową bazę podatkową i nie inwestuje w rozwój wysoko specjalistycznych kadr w strukturach administracji podatkowej. Wprowadzone i proponowane rozwiązania prawne są zbliżone do rozwiązań funkcjonujących w Ekwadorze, w Singapurze, w Meksyku. Przykładem może być obowiązujące od początku 2018 r. nałożenie limitów dotyczących możliwości odliczenia od dochodu podatkowego kosztów usług niematerialnych i opłat licencyjnych. Brak odpowiednich regulacji prawnych oraz wsparcia eksperckiego dla administracji podatkowej w Polsce w zakresie wyceny skomplikowanych transakcji przyczynia się do osłabiania pozycji naszego kraju w sporach międzynarodowych. Należy przewidywać, że Polska będzie takie spory przegrywała z innymi państwami, które są znacznie lepiej przygotowane w tym zakresie. W ten sposób Polska będzie musiała zgodzić się na uszczuplanie bazy podatkowej na rzecz innych państw.

SPÓŁKA KOMANDYTOWO-AKCYJNA

Działania zmierzające do uszczelnienia systemu podatkowego są również związane z objęciem ustawą CIT spółek komandytowo-akcyjnych, jak również z opodatkowaniem dochodów zagranicznej spółki kontrolowanej. Podatkowe upodmiotowienie tych spółek miało na celu uniemożliwienie dokonywania optymalizacji podatkowej przy ich wykorzystaniu. W wyniku zmiany ustawy CIT za podatnika podatku dochodowego od osób prawnych uznano spółkę komandytowo-akcyjną. Nie zdecydowano się na objęcie tym podatkiem, wbrew pierwotnym zamiarom, spółek komandytowych. W przypadku tych spółek inwestorzy finansowi, jako komandytariusze, ponoszą odpowiedzialność do wysokości sumy komandytowej i przez to wybranie tej formy prawnej jest nadal atrakcyjne w porównaniu do objętych ustawą CIT handlowych spółek kapitałowych i spółek komandytowo-akcyjnych. Powyższą zmianę należy uznać za słuszny krok w kierunku uszczelnienia luki CIT. Niewątpliwie ta regulacja wpisuje się w tendencję obowiązującą w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Również dane obrazują, że po wprowadzeniu powyższych rozwiązań podatkowych popularność zakładania spółek komandytowo-akcyjnych ze względów podatkowych zaczęła spadać.

ZAGRANICZNA SPÓŁKA KONTROLOWANA

Istotą rolę w uszczelnianiu systemu podatkowego odgrywa również konstrukcja opodatkowania dochodów z zagranicznej spółki kontrolowanej (*Controlled Foreign Corporation/Company* – CFC). Jej celem jest zapobieganie unikaniu opodatkowania przez przedsiębiorstwa mające siedzibę w danym państwie przez przypisywanie dochodów spółkom zależnym znajdującym się w państwach o niskim poziomie opodatkowania. Przepisy o CFC obowiązujące w większości państw Unii Europejskiej zostały wprowadzone również do polskich ustaw o podatku dochodowym od osób fizycznych i prawnych od stycznia 2015 r.

PRZEPISY O NIEDOSTATECZNEJ KAPITALIZACJI

Kolejnym ważnym krokiem w uszczelnianiu systemu podatkowego na gruncie podatku CIT jest wprowadzenie od 1 stycznia 2018 r. nowych rozwiązań odnoszących się do cienkiej kapitalizacji (*thin capitalisation*). Dotychczasowe rozwiązania zastąpiło nowymi, które wynikają z zasad ujętych w dyrektywie ATAD (*interest limitation rule*).

PODATKOWA GRUPA KAPITAŁOWA

Mając na uwadze dotychczasowe małe zainteresowanie podatkową grupą kapitałową (PGK), trudno oczekiwać, by wprowadzone zmiany zwiększyły atrakcyjność tego rozwiązania, a w konsekwencji – uatrakcyjniły konstrukcję PGK, która jest powszechnie uznawana za instrument dozwolonej optymalizacji podatkowej. Mimo wprowadzonych zmian rozwiązania PGK w dalszym ciągu odbiegają od standardów istniejących w innych państwach Unii Europejskiej.

KLAUZULA PRZECIWKO UNIKANIU PODWÓJNEGO OPODATKOWANIA

Wprowadzenie klauzuli o przeciwdziałaniu unikaniu opodatkowania jest szansą na skuteczne przeciwdziałanie międzynarodowemu unikaniu opodatkowania w Polsce. Pozwoli ona również na wyznaczenie granic dopuszczalnej optymalizacji podatkowej, przy jednoczesnym wzmocnieniu autonomii prawa podatkowego

względem prawa cywilnego. Pozytywnie należy również ocenić wprowadzenie instrumentu opinii zabezpieczających, które pozwolą na zwiększenie pewności prawa i bezpieczeństwa podatników, niestety przy relatywnie wysokich kosztach uzyskania takich opinii, wynoszących 20 tys. zł, co ogranicza dostępność tej regulacji i staje się możliwe do udźwignięcia tylko przez największych podatników. Wśród wad klauzuli należy bezwzględnie wskazać na nieprecyzyjność sformułowania „sztuczności” transakcji, na której opiera się cała konstrukcja omawianej instytucji. Ponadto polski ustawodawca wbrew międzynarodowym wytycznym nie zdecydował się na opracowanie i opublikowanie wyraźnych, przystępnych dla podatnika wytycznych lub wskazówek co do przypadków zastosowania klauzuli. Jak na razie konstrukcja klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania stanowi teoretyczne rozwiązanie, które jak na razie nie miało szans sprawdzić się w praktycznym wykorzystaniu.

Analizując wyżej wymienione regulacje trudno zgodzić się z tezą, że zaproponowane rozwiązania są skuteczne w przeciwdziałaniu międzynarodowemu unikaniu opodatkowania. Skuteczna polityka państwa w tej mierze wymaga rozwiązań systemowych, które z jednej strony będą skuteczne w stosunku do podmiotów stosujących agresywną optymalizację podatkową, a z drugiej – będą uwzględniały dobro przedsiębiorców chcących prowadzić działalność w „przyjaznym” środowisku regulacyjnym. Również liczba zmian ustawy podatkowej regulującej opodatkowanie dochodu osób prawnych jest bardzo znaczna, co świadczy o braku stabilności przepisów prawa. Od wejścia w życie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych do końca 2017 r. były 202 ustawy nowelizujące. Tak duża liczba zmian tworzy u przedsiębiorców stan niepewności co do przyszłych obowiązków podatkowych.

DOMINIK J. GAJEWSKI jest doktorem habilitowanym nauk prawnych, profesorem nadzwyczajnym Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, kierownikiem Centrum Analiz i Studiów Podatkowych SGH. Pełni funkcję sędziego Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie oraz kierownika Zespołu Analiz Ekonomicznych w Biurze Orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego.

KLUB PARTNERÓW SGH

Klub Partnerów SGH, powstały w 1998 r., jest wspólną inicjatywą polskich i międzynarodowych przedsiębiorstw współpracujących z SGH.

Od 20 lat w ramach Klubu Partnerów SGH firmy, wspólnie z uczelnią, realizują projekty odpowiadające zarówno na potrzeby firm, jak i uczelni: od inicjatyw *stricte* edukacyjnych (wspólne przedmioty) po programy stażowe czy kampanie z zakresu employer branding.

Uczestnictwo w Klubie to obecność w prestiżowym gronie firm aktywnie wspierających rozwój uczelni oraz jej studentek i studentów.

Zapraszamy do współpracy
Centrum Współpracy z Biznesem
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
wspolpraca.firmy@sgh.waw.pl
tel. 22 564 96 26

Dziękujemy, że z nami jesteście!

Problem nieściągalności VAT-u w krajach Europy Środkowo-Wschodniej

W zdecydowanej większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej ściągalność podatku VAT była poniżej średniej unijnej, a dochody z VAT-u, jako głównego źródła dochodów podatkowych, były niestabilne.

Wprowadzaniu specjalnych mechanizmów, obowiązków raportowania, środków informatycznych czy zwiększaniu świadomości towarzyszy poprawa ściągalności VAT-u, o czym świadczy przykład krajów Grupy Wyszehradzkiej.

Problem nieściągalności VAT-u ma szczególne znaczenie dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej Unii Europejskiej. W zdecydowanej większości krajów regionu ściągalność podatku VAT była poniżej średniej unijnej, a dochody z VAT-u, jako głównego źródła dochodów podatkowych, były niestabilne. Utrata potencjalnych dochodów w UE-11 w 2016 r. z tytułu podatku VAT wyniosła około 24,6 mld euro, a w 2015 r. stanowiła 17,9% utraty dochodów w całej Unii Europejskiej.

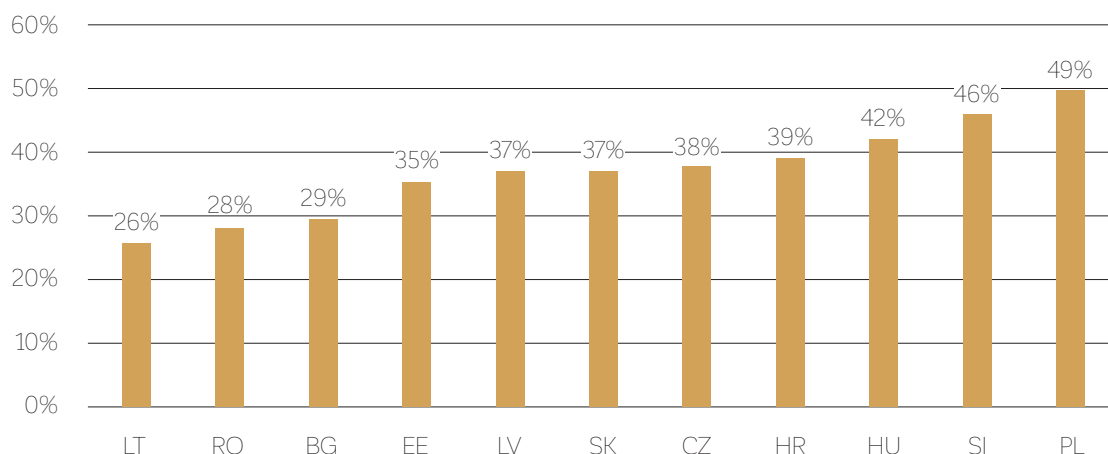
Największą utratę potencjalnych dochodów spośród krajów regionu zarejestrowano w Polsce, co wynika z relatywnie szerokiego stosowania stawek obniżonych. W 2015 r. z powodu stosowania stawki 5% i 8% Polska utraciła około 15,45% potencjalnych dochodów, podczas gdy utrata dochodów związana ze stosowaniem stawki obniżonej 10% na znacznie węższy katalog dóbr i usług na Słowacji wyniosła zaledwie 1,47%.

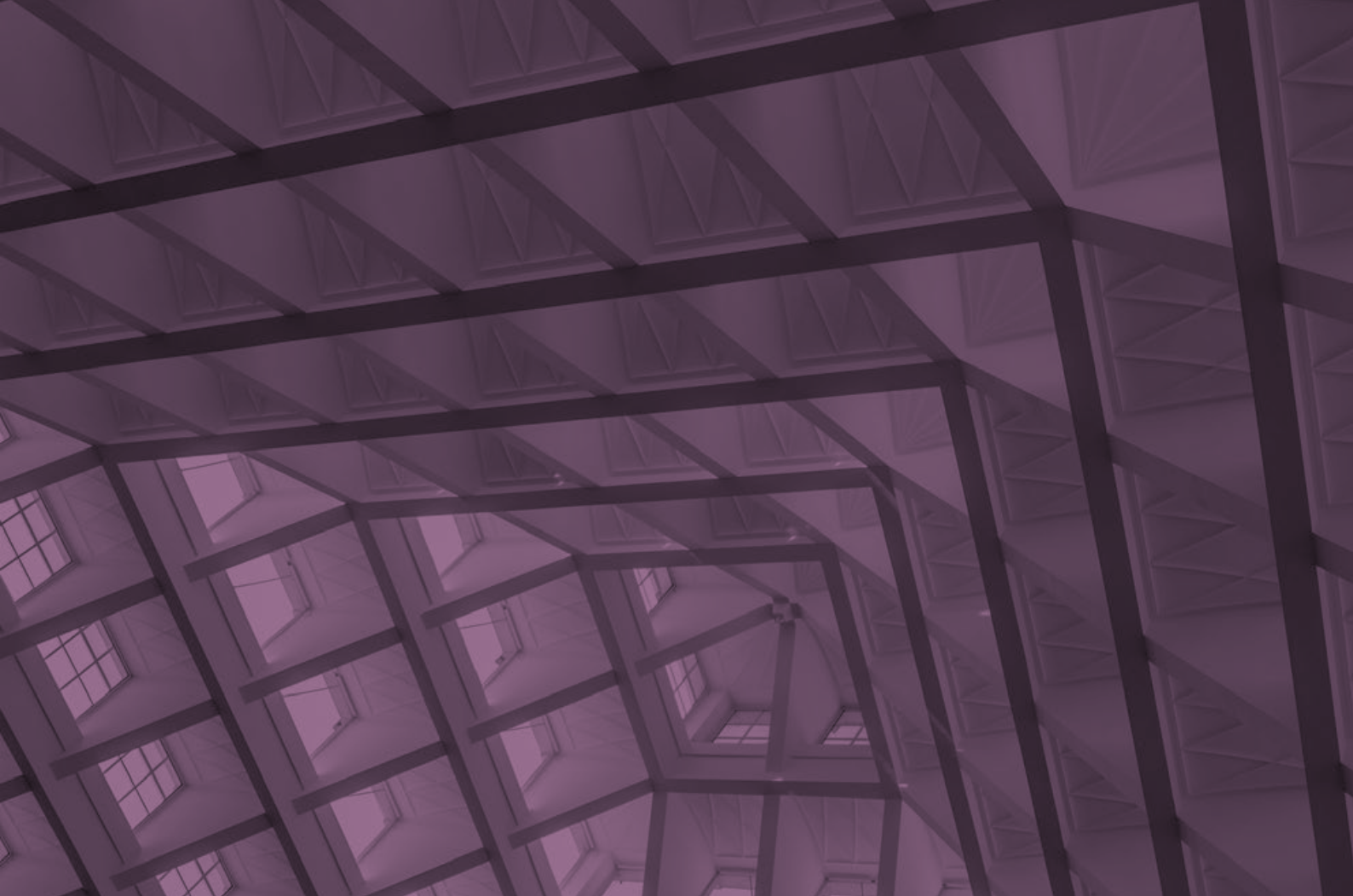
W krajach o bardzo podobnych strukturach gospodarki i na bardzo podobnym poziomie rozwoju gospodarczego ściągalność VAT-u różni się istotnie. Mimo podobieństw gospodarczych i daleko idącej harmonizacji przepisów w Unii Europejskiej zróżnicowanie luki w podatku VAT między krajami UE-11 w 2016 było równe niemal 40 p.p. Zjawisko to było spowodowane m.in. różnicą w efektywności instytucji i poziomie komplikacji reguł podatkowych. W krajach o wyższych kosztach przestrzegania przepisów VAT luka stanowiła większą część zobowiązań. Sama konstrukcja systemu stawek okazała się nie być bezpośrednio skorelowana z luką w podatku VAT.

Wzmógł się wysiłek polegający na wprowadzaniu specjalnych mechanizmów, obowiązków raportowania, środków informatycznych czy zwiększaniu świadomości klientów, szczególnie widoczny w krajach Grupy Wyszehradzkiej, szedł w parze z poprawą ściągalności VAT-u. Choć redukcja luki jest kosztowna, a nie wszystkie jej komponenty da się zupełnie wyeliminować, przykłady takich krajów jak Chorwacja, Estonia i Słowenia, które utrzymują ściągalność na wysokim poziomie, a koszty przestrzegania przepisów na niskim poziomie, pokazują na znaczne możliwości usprawnienia systemu w innych krajach borykających się z dużymi problemami, w tym szczególnie w Rumunii.

GRZEGORZ PONIATOWSKI jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii Stosowanej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie i dyrektorem naukowym ds. polityki fiskalnej w CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych.

Wartość współczynnika Policy Gap w krajach UE-11 (2016 r.)

WYZWANIA SPOŁECZNE

6

WYZWANIA SPOŁECZNE STOJĄCE PRZED KRAJAMI EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

W niniejszej części opracowania analizujemy wyzwania społeczne stojące przed krajami Europy Środkowo-Wschodniej. Poruszamy kwestie dotyczące wpływu nierówności na wzrost gospodarczy, zadłużenia gospodarstw domowych oraz model kapitalizmu mieszkaniowego.

Model kapitalizmu mieszkaniowego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej

Niemal wszystkie kraje Europy Środkowo-Wschodniej wykazują jeden specyficzny model kapitalizmu mieszkaniowego, inny niż te występujące w Europie Zachodniej czy Europie Południowej. Model ten charakteryzuje się przede wszystkim niskim poziomem utowarowienia mieszkań, tj. mieszkańcy krajów EŚW-II traktują domy jako dobra rodzinne, a nie towary czy aktywa finansowe.

W Europie Środkowo-Wschodniej praktycznie nie istnieje rynek odwróconych hipotek lub kredytów konsumpcyjnych zabezpieczonych na nieruchomości mieszkalnej, a rozbieżności między strukturą społeczną nierówności dochodowych i majątkowych są bardzo wysokie.

Cechą modelu kapitalizmu mieszkaniowego w krajach EŚW jest niewielka podaż mieszkań pod wynajem. Co więcej, jeżeli już są dostępne w danej miejscowości, to są bardzo drogie – stosunek czynszu do dochodu w krajach regionu jest znacznie wyższy niż w starych krajach członkowskich Unii Europejskiej.

Niemal wszystkie kraje Europy Środkowo-Wschodniej wykazują jeden specyficzny model kapitalizmu mieszkaniowego, inny niż te występujące w Europie Zachodniej czy Europie Południowej. Model ten charakteryzuje się przede wszystkim niskim poziomem utowarowienia mieszkań, tj. mieszkańcy krajów EŚW-II traktują domy jako dobra rodzinne, a nie towary czy aktywa finansowe. W rezultacie zazwyczaj nie znają ich wartości rynkowej, rzadko myślą o ich sprzedaży czy zastawieniu pod kredyt i to nawet w trudnej sytuacji finansowej. W rezultacie zdecydowana większość nieruchomości mieszkaniowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej nigdy nie była przedmiotem transakcji kupna-sprzedaży na wolnym rynku, a była wykupywana od państwa po cenie nierynkowej, otrzymana w ramach prywatyzacji czy przekazywana z pokolenia na pokolenie. Spośród wszystkich starych krajów członkowskich Unii Europejskiej taki sam model kapitalizmu mieszkaniowego można znaleźć wyłącznie we Włoszech.

Ponadto model ten wyróżniają jeszcze trzy inne cechy, które w takim zestawieniu nie występują nigdzie indziej w Europie poza krajami EŚW. To niska podaż mieszkań socjalnych, niedorozwinięty rynek wynajmu i wysoki odsetek młodych dorosłych mieszkających z rodzicami. Charakterystyki te wraz

niskim utowarowieniem mieszkań powodują niską efektywność alokacji lokali między ich użytkowników. Ceny mieszkań w relacji do dochodów w regionie są dużo wyższe niż w starych krajach członkowskich Unii Europejskiej, ponieważ rosnące ceny nie motywują ludzi do sprzedaży czy najmu lokali.

Co więcej, prawie nie istnieje rynek odwróconych hipotek lub kredytów konsumpcyjnych zabezpieczonych na nieruchomości mieszkalnej, a rozbieżności między strukturą społeczną nierówności dochodowych i majątkowych są bardzo wysokie. W rezultacie w krajach Europy Środkowo-Wschodniej istnieje znaczny odsetek osób będących właścicielami i użytkownikami bardzo drogiej nieruchomości, ale mających bardzo niskie dochody, pochodzące głównie z zasiłków, rent lub emerytur. Z tych samych powodów w regionie nie odnotowuje się występowania efektów majątkowych na skutek podwyżek cen mieszkań, tj. wzrostu konsumpcji i inwestycji wynikających ze wzrostu wartości majątku ulokowanego w nieruchomościach.

System alokacji mieszkań w krajach EŚW jest zatem w dużej mierze oparty na więzach rodzinnych. Ma jednak jedną główną cechę, która odróżnia go od modelu charakterystycznego dla krajów południa Europy (Grecji, Hiszpanii i Portugalii), gdzie również alokacja lokali następuje w oparciu o powiązania rodzinne. Mieszkańcy Europy Środkowo-Wschodniej mają bowiem wysokie roszczenia lokalowe wobec państwa w sytuacji, gdy rodzina nie jest w stanie zaspokoić ich potrzeb. Skutkuje to dwukrotnie większą podażą lokali będących własnością państwa i czterokrotnie wyższymi wydatkami rządowymi na politykę mieszkaniową w krajach o nieutowarowionym modelu kapitalizmu niż w południowych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

Ostatnią, wartą wymienienia cechą modelu kapitalizmu mieszkaniowego w krajach EŚW jest niewielka podaż mieszkań pod wynajem. Co więcej, jeżeli już są dostępne w danej miejscowości, to są bardzo drogie – stosunek czynszu do dochodu w krajach regionu jest znacznie wyższy niż w starych krajach członkowskich Unii Europejskiej. Rynek mieszkań pod wynajem w przystępnej cenie i w przeciętnym standardzie prawie nie istnieje, podobnie jak rynek najmu w małych miastach i na obszarach wiejskich. Wynika to głównie z niskiego poziomu utowarowienia mieszkań i niewielkiej ochrony właścicieli lokali.

ADAM CZERNIAK jest doktorem nauk ekonomicznych, głównym ekonomistą centrum analitycznego Polityka INSIGHT i adiunktem w Katedrze Ekonomii II Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Zadłużenie gospodarstw domowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej na tle innych krajów europejskich

Gospodarstwa domowe w krajach Europy Środkowo-Wschodniej cechują się ogólnie niskim zadłużeniem. Zachowanie finansowe gospodarstw domowych z krajów Europy Środkowo-Wschodniej ma wiele cech typowych dla uboższych rodzin z innych krajów europejskich (mała skłonność do oszczędzania, zaciąganie w dużej mierze kredytów konsumenckich niż hipotecznych).

Decyzyjne finansowe gospodarstw domowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej można skonfrontować z danymi makroekonomicznymi obrazującymi relację różnych typów kredytów do przeciętnych dochodów mieszkańców w krajach europejskich.

Gospodarstwa domowe w krajach Europy Środkowo-Wschodniej cechują się ogólnie niskim zadłużeniem. Jest ono niskie nie tylko w porównaniu z rekordzistą – Danią (gdzie tradycyjnie kredyty hipoteczne są też wykorzystywane na finansowanie drobnej działalności gospodarczej), ale nawet z mało zadłużonymi Niemcami i Włochami.

Występują jednak różnice między krajami Europy Środkowo-Wschodniej i w odniesieniu do stopnia zadłużenia i jego struktury. Stosunkowo wysokie zadłużenie gospodarstw domowych w Czechach, na Słowacji i w Estonii wynika głównie z kredytów hipotecznych. Zadłużenie gospodarstw domowych w Bułgarii, w Rumunii i na Węgrzech nie jest wysokie, ale składa się w dużej mierze z kredytów konsumenckich. Wskazuje to na mniej racjonalny stosunek do zadłużania się, prawdopodobnie pod wpływem ubóstwa. Ten typ kredytów, wymagających szybkiej spłaty, może skutkować wpadaniem w „spirale zadłużenia”. Polska znajduje się między tymi dwoma schematami zadłużenia gospodarstw domowych.

Zachowanie finansowe gospodarstw domowych z krajów Europy Środkowo-Wschodniej ma wiele cech typowych dla uboższych rodzin z innych krajów europejskich (mała skłonność do oszczędzania, zaciąganie w dużej mierze kredytów konsumenckich niż hipotecznych). Ujawnia się też wpływ zmiany społeczno-gospodarczej, będącej transformacją do gospodarki rynkowej. Na poziomie makroekonomicznym ujawnia się to w wysokim stopniu własności mieszkaniowej, natomiast na poziomie mikroekonomicznym w wyraźnym rozwarstwieniu gospodarstw młodszych (zwłaszcza mieszkających w dużych miastach) i starszych, biednych lub mieszkających na wsi. O ile te pierwsze, z konieczności i wykorzystując swe możliwości finansowe i wiedzę o zarządzaniu budżetem, podejmują decyzje podobne jak w klasycznym cyklu życia, o tyle te drugie albo nie mają możliwości, albo wystarczającej wiedzy, by zabezpieczyć

Kredyty jako odsetek dochodów do dyspozycji gospodarstw domowych

Kraj	Wszystkie kredyty udzielone gospodarstwom domowym	Kredyty konsumenckie	Udział kredytów konsumenckich w ogólnej wartości kredytów
Austria	74,48%	9,01%	12,09%
Belgia	73,41%	10,01%	13,64%
Bułgaria	38,02%	17,83%	46,90%
Cypr	192,85%	22,54%	11,69%
Czechy	57,38%	8,93%	15,56%
Niemcy	78,99%	9,27%	11,73%
Dania	229,55%	11,53%	5,02%
Estonia	63,76%	5,61%	8,80%
Grecja	75,51%	21,35%	28,28%
Hiszpania	100,46%	9,88%	9,84%
Finlandia	99,07%	11,53%	11,64%
Francja	81,21%	10,60%	13,05%
Węgry	29,38%	12,24%	41,68%
Irlandia	89,05%	12,21%	13,72%
Włochy	57,28%	9,71%	16,95%
Litwa	34,99%	2,93%	8,38%
Łotwa	34,67%	3,18%	9,19%
Holandia	137,64%	5,20%	3,78%
Polska	49,98%	14,69%	29,38%
Portugalia	92,07%	10,75%	11,68%
Rumunia	20,24%	9,35%	46,21%
Szwecja	161,05%	8,56%	5,31%
Słowenia	38,12%	8,93%	23,42%
Słowacja	61,04%	11,47%	18,79%
Wielka Brytania	123,99%	15,17%	12,24%

Źródło: opracowanie własne SGH na podstawie danych European Credit Research Institute.

swoje potrzeby mieszkaniowe lub byt w starszym wieku. Może to skutkować wyższym niż w krajach Europy Zachodniej ryzykiem popadania w nadmierne zadłużenie, zwłaszcza biorąc pod uwagę ryzyko związane z nadmierną elastycznością rynku pracy (popularność umów śmieciowych).

MARIA LISSOWSKA jest profesorem nauk ekonomicznych i profesorem nadzwyczajnym w Katedrze Ekonomii I Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz emerytowanym pracownikiem Komisji Europejskiej.

Wpływ nierówności dochodów na wzrost gospodarczy – rola percepcji i akceptacji nierówności dochodów

Im więcej osób sądzi, że jest możliwe wyjście z ubóstwa, tym większe znaczenie dla wzrostu gospodarczego ma inwestycja w edukację.

Celem studium jest zweryfikowanie hipotezy o istotnym wpływie percepcji nierówności dochodów na wzrost gospodarczy. Badanie przeprowadzono na podstawie danych panelowych dla 73 krajów w latach 1990–2014 z wykorzystaniem Uogólnionej Metody Najmniejszych Kwadratów ze stałymi efektami indywidualnymi.

Analiza danych nie potwierdziła statystycznie istotnego wpływu zarówno zróżnicowania dochodów, jak i żadnego z mierników percepcji nierówności dochodów na wzrost gospodarczy. Autorom badania udało się jednak sformułować ciekawe wnioski na temat zmiennych interakcyjnych:

1) im więcej osób sądzi, że jest możliwe wyjście z ubóstwa, tym większe znaczenie dla wzrostu gospodarczego ma skolaryzacja, czyli *de facto* inwestycja w edukację;

2) im mniejsza jest akceptacja nierówności dochodów i im większe jest przekonanie o tym, że ciężka praca nie jest wyznacznikiem sukcesu, tym mniejszy jest wpływ długości edukacji na wzrost gospodarczy (oddziaływanie to może być nawet ujemne);

3) im mniejsze jest przyzwolenie na nierówności, tym większe obciążenie dla wzrostu gospodarczego stanowi udział państwa w gospodarce.

ADAM CZERNIAK jest doktorem nauk ekonomicznych, głównym ekonomistą centrum analitycznego Polityka INSIGHT i adiunktem w Katedrze Ekonomii II Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

PATRYCJA GRACA-GELERT jest doktorem nauk ekonomicznych, adiunktem w Katedrze Ekonomii II Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

CENTRUM PRZEDSIĘBIORCZOŚCI I TRANSFERU TECHNOLOGII SGH

Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii SGH świadczy usługi komercyjne w zakresie: sporządzania ekspertyz, opinii, analiz, prowadzenia badań rynkowych oraz szeroko rozumianego doradztwa gospodarczego.

Bazujemy na potencjale kadrowym, intelektualnym oraz infrastrukturze Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie – najstarszej i najbardziej renomowanej uczelni ekonomicznej w Polsce.

WYBRANE REFERENCJE

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie wykonała powierzone jej zlecenie bez zastrzeżeń, zgodnie z umową i terminowo. Współpraca z uczelnią przebiegała w pełni profesjonalnie.

MICHAŁ PIETRZYK, Wiceprezes Zarządu ds. Finansowych, PGNiG SA

Zespół projektowy przedstawił produkt prac wysokiej jakości odpowiadający oczekiwaniom banku.

IZABELA FIRLEJ, Dyrektor Działu Zarządzania Ryzykiem Operacyjnym, ALIOR BANK

Zrealizowane na potrzeby Związku Pracodawców Przemysłu Piwowarskiego w Polsce – Polskie Browary ekspertyzy pokazują zasadność współpracy jednostek naukowych z praktyką gospodarczą.

DANUTA GUT, Dyrektor Biura Zarządu, Związek Pracodawców Przemysłu Piwowarskiego w Polsce – Polskie Browary

SKONTAKTUJ SIĘ Z NAMI:

BARTOSZ MAJEWSKI

Dyrektor

e-mail: Bartosz.Majewski@sgh.waw.pl

DR MARIUSZ STROJNY

Pełnomocnik Rektora ds. Transferu Technologii

e-mail: Mariusz.Strojny@sgh.waw.pl

doradztwo.sgh.waw.pl

Wydruk Raportu został sfinansowany dzięki firmie audytorsko-doradczej KPMG w Polsce

Pełna wersja Raportu SGH
dostępna na stronie:
www.sgh.waw.pl/krynica2018